

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА**

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра всесвітньої історії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Іспанська революція 1868 р.: трансформація політичних та соціально-
економічних процесів»**

Спеціальність: 032 Історія та археологія

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Кокоріної Дар'ї Андріївни

Студентки IV курсу групи ІСТб-1-21-4.0д

Науковий керівник:

Горпинченко Інна Володимирівна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії

Роботу захищено «___» _____ 20__р.

Оцінка _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 2.....	14
РОЗДІЛ 2.....	14
ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ ПІД ЧАС ІСПАНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1868 р.....	14
ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ ПІД ЧАС ІСПАНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1868 р.....	14
РОЗДІЛ 3.....	27
РОЗДІЛ 3.....	27
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....	27
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....	27
РОЗДІЛ 4.....	41
РОЗДІЛ 4.....	41
ЗМІНИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ ІСПАНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	41
ЗМІНИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ ІСПАНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	41
РОЗДІЛ 5.....	49
РОЗДІЛ 5.....	49
ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ.....	49
ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ.....	49
ВИСНОВКИ.....	59
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	63
ДОДАТКИ.....	69
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Іспанська революція 1868 року, відома як «Славна революція», є важливою віхою в історії європейських демократичних перетворень. Її актуальність зумовлена кількома ключовими аспектами. По-перше, вона стала прикладом спроби мирного переходу від абсолютистської монархії до конституційної демократії, що є важливим прецедентом для дослідження процесів модернізації у країнах Південної Європи. По-друге, революція спричинила суттєві політичні й соціальні зміни: запровадження свободи слова, совісті, асоціацій, загального виборчого права та поширення ідей республіканізму й федералізму.

Третім чинником є те, що революція висвітлює проблеми, актуальні й у сучасному світі: боротьба за демократичні цінності, роль громадянського суспільства, слабкість політичних інституцій та виклики, пов'язані з перехідними режимами. Вивчення подій 1868 року дозволяє краще зрозуміти механізми політичної нестабільності, вплив еліт на суспільні процеси та причини краху демократичних ініціатив у несприятливих умовах.

Крім того, актуальність теми підсилюється тим, що Іспанська революція 1868 року стала політичною лабораторією для випробування різних моделей влади: конституційна монархія, парламентська система, федеративна республіка. Проте жодна з них не змогла забезпечити тривалу стабільність. Це дає змогу аналізувати не лише успіхи, а й поразки демократичних трансформацій, а також важливість інституційної спадковості, політичної культури та соціального консенсусу.

Соціальні зміни, започатковані революцією, включали кроки до секуляризації, реформу освіти, підйом громадянської активності та послаблення влади церкви. У цьому контексті революція виступає як спроба модернізації Іспанії в руслі ліберальних європейських трендів XIX століття.

Загалом, тема Іспанської революції 1868 року є актуальною не лише для історичного аналізу, а й для ширшого розуміння викликів демократії в перехідних суспільствах. Вона дозволяє критично осмислити, що демократія не

може бути збудована лише через зміну форми правління — потрібні глибші інституційні та культурні зміни.

Мета роботи - комплексне дослідження Іспанської революції 1868 року як важливого етапу політичної та соціальної трансформації країни від початку правління Тимчасового уряду до першої Республіки.

Для досягнення мети будуть поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати історіографію та джерельну базу роботи;
- дослідити історичні події Іспанської революції 1868 року;
- прослідкувати трансформацію політичних процесів в Іспанії;
- розглянути соціальні зміни в країні після революції;
- проаналізувати економічні реформи та їх наслідки.

Об'єкт дослідження – Іспанська революція 1868 року.

Предметом дослідження є трансформація політичних та соціально-економічних процесів, викликаних Іспанською революцією 1868 року.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з 1868 року по 1874 рік. Нижня межа роботи охоплює початок «Славної революції» та приходу до влади Тимчасового уряду. Верхня межа охоплює період Першої Іспанської республіки.

Територіальні межі дослідження охоплюють землі сучасної Іспанії.

Методи дослідження - для вивчення походження революції та виявлення причин і передумов, що сприяли політичним і соціальним змінам в Іспанії, використовується історико-генетичний метод. Це дозволяє розглянути етапи розвитку революції, з'ясувати її корені та механізми. Історико-структурний метод дає можливість проаналізувати політичні структури, що існували в країні до і після революції, та вивчити їх зміни під впливом революційних подій. Також слід використати порівняльно-історичний метод, що дозволяє виявити спільні риси та відмінності в процесах соціальних та політичних змін.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі Іспанської революції 1868 року, який дозволяє виявити нові аспекти та глибше зрозуміти політичні та соціальні зміни, що відбулися в Іспанії в середині XIX століття. Робота пропонує новий погляд на революційні процеси, зокрема:

1. Особлива увага в роботі приділяється політичним перипетіям періоду після революції, зокрема періоду правління тимчасового уряду та важким наслідкам для державних інститутів.

2. Дослідження також аналізує роль громадських рухів та популістської пропаганди у підтримці революційних сил, що дозволяє знову осмислити процеси легітимації влади та соціальні трансформації, які спричинила революція.

3. Робота також вносить новизну через розгляд революційних подій не лише як політичного явища, а й як соціально-економічного процесу, який сформував нові економічні підходи і сприяв модернізації країни.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів бакалаврської роботи для розробки нормативних і спеціальних курсів з історії Південної Європи

Структура роботи складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчення Іспанської революції 1868 року, відомої також як "Славна революція", має багату і різноманітну історіографічну традицію. Дослідники різних епох звертали увагу на політичні, соціальні та економічні аспекти подій, що призвели до повалення монархії Ізабелли II. Історіографія цього питання охоплює як класичні праці кінця XIX — початку XX століть, що акцентували увагу на політичній боротьбі еліт, так і сучасні дослідження, які підкреслюють роль народних рухів та соціальних трансформацій. Джерельна база дослідження включає офіційні документи того часу, пресу, особисті листування учасників революції, а також матеріали виборчих кампаній та діяльності тимчасових урядових хунт.¹

Серед українських дослідників, які частково досліджували події 1868 року можна відзначити статтю Миколи Варварцева «Іспанія та іспанці в українських рецепціях другої половини XIX — початку XX ст.». У ній досліджується сприйняття Іспанії та її культури в українському інтелектуальному середовищі. Хоча стаття не зосереджується безпосередньо на Іспанській революції 1868 року, вона надає контекст для розуміння того, як події в Іспанії впливали на українське суспільство того часу.²

Стаття М. Бесонової «Іспанія та іспанці в українських рецепціях другої половини XIX — початку XX ст.» досліджує сприйняття Іспанії в українському інтелектуальному середовищі того періоду. Хоча стаття не зосереджується безпосередньо на Іспанській революції 1868 року, вона надає контекст для розуміння того, як події в Іспанії впливали на українське суспільство того часу.³

¹Abenaxara. El Sexenio Revolucionario (1868–1874): intentos democratizadores, 2018. URL: <https://abenaxara.com/sexenio-revolucionario-intentos-democratizadores>

² Варварцев, М. В. Іспанія та іспанці в українських рецепціях другої половини XIX — початку XX ст. / М. В. Варварцев // Історико-політичні студії. 2022. № 3. 23 с. URL: http://history.org.ua/JournALL/mo/mo_2012_21/6.pdf (дата звернення 23.05.2025)

³ Бесонова, М. О. Іспанія та іспанці в українських рецепціях другої половини XIX — початку XX ст. / М. О. Бесонова // Енциклопедія «Іспанська версія»: збірник наукових праць. — К.: Ін-

Під час аналізу основних учасників революційних подій доцільно звернути увагу на працю Мануеля Туньона *Historiografía española contemporánea* (Сучасна іспанська історіографія). У цій книзі автор проводить огляд розвитку історіографії XIX і XX століть. Він висловлює думку, що революціонерами виступили представники буржуазії, які, об'єднавшись із нижчими верствами населення, прагнули усунути дворянство з політичної арени та встановити одноосібне панування в суспільстві. Революціонери мали на меті витіснити з влади аристократію та духовенство, зруйнувавши їхні економічні й соціальні привілеї, щоб самим зайняти їхнє становище.⁴

Окремої уваги заслуговує також есе Грегоріо де ла Фуенте *Actores y causas de la Revolución de 1868* (Актори та причини Революції 1868 року). У своїй статті автор через аналіз і порівняння різних підходів і поглядів дослідників прагне визначити соціальні групи, які були рушійною силою конфлікту. Одне з провідних припущень у його праці стверджує, що бунтівники ще до революційних подій перебували у привілейованому становищі, а сама "Славна революція" стала, по суті, зіткненням між двома політичними таборами буржуазної еліти: революційною коаліцією та Поміркованою партією у боротьбі за контроль над державним управлінням. Де ла Фуенте наголошує, що повстання мало класовий характер, адже одна привілейована група усунула іншу, обидві маючи подібний рівень впливу та статусу.⁵

Ще один важливий погляд на проблему подає Мануель Туньон у праці *La España del siglo XIX* (Іспанія XIX століття). У цій роботі він також аналізує учасників революційних подій, спираючись на тезу про те, що революціонери вже до початку зіткнення мали стабільне соціальне становище, а революція 1868

т. 1. Всесвіт. історії НАН України, 2022. С. 456–479. URL: https://elibrary.ivanas.gov.ua/487/1/Entsyklopedia_iverska-456-479.pdf (дата звернення 23.05.2025)

⁴Manuel Tuñón de Lara, *Historiografía española contemporánea*, Madrid: Siglo XXI. 1980.

⁵Surwillo, L. *Enslaved by Liberalism: Spain after 1868*. Lewisburg: Bucknell University Press, 2014. 248 p.

року лише закріпила боротьбу за владу між двома групами буржуазної еліти. Значення цієї книги полягає у розкритті процесу формування буржуазії, яка очолила "Славну революцію", а також у висвітленні еволюції цієї соціальної групи у бік створення елітарного та малодемократичного владного блоку.⁶

Щоб краще зрозуміти події «Славної революції», слід звернутися до праці Грегоріо де ла Фуенте *Los revolucionarios de 1868. Élite y poder en la España liberal* (Революціонери 1868 року. Еліти та влада в ліберальній Іспанії). У цій монографії автор досліджує особистості революціонерів, їхні стратегії здобуття влади, а також перші демократичні вибори в Іспанії, що відбулися на основі загального чоловічого виборчого права. Окрему увагу він приділяє історіографічним підходам до аналізу причин, які спонукали буржуазію протистояти поміркованим силам.⁷

Для з'ясування чинників, що призвели до подій 1868 року, важливо розглянути працю Жузепа Фонтани *Historia de España. La época del liberalismo* (Історія Іспанії. Епоха лібералізму). У своїй книзі Фонтана аналізує економічні та соціальні обставини, що сприяли революційному вибуху. Зокрема, він наголошує на таких економічних причинах, як зростання цін на основні товари та крах залізничних компаній, що спровокували глибоку фінансову кризу. Погіршення ситуації посилилося банкрутствами банків і кредитних установ, що призвело до закриття багатьох підприємств через нестачу ліквідних коштів.⁸

Окрім економічних причин, Фонтана розглядає політичні суперечності між урядом і революційними силами, які остаточно переконали останніх у необхідності повалення режиму. Він також акцентує на тому, що прогресисти й демократи не мали іншого способу здобути владу, окрім як за допомогою

⁶Thomson, Guy (2009). *The Birth of Modern Politics in Spain: Democracy, Association and Revolution, 1854-75*.

⁷Abenaxara. *El Sexenio Revolucionario (1868–1874): intentos democratizadores*, 2018. URL: <https://abenaxara.com/sexenio-revolucionario-intentos-democratizadores>

⁸Acín Garcés, E. *La Revolución de 1868 a través de sus protagonistas* / Eduardo Acín Garcés. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2016. 98p.

збройного повстання, та аналізує розкол серед поміркованих і уніоністів, частина яких згодом приєдналася до революційного табору.⁹

Питання економічних передумов революції Фонтана глибше розкриває у своїй іншій праці *Cambio económico y crisis política. Reflexiones sobre las causas de la Revolución de 1868* (Економічні зміни та політична криза. Роздуми над причинами Революції 1868 року). У ній він пояснює причини економічної кризи 1866 року, аналізує розвиток рецесії та висвітлює заходи уряду під керівництвом Серрано, зокрема спроби фінансової підтримки залізничних компаній задля стабілізації економіки країни.

Для розуміння виборчої системи того часу важливо звернути увагу на працю Кармело Ромеро та Маргарити Кабальєро *Oligarquía y caciquismo durante el reinado de Isabel II* (Олігархія та каудильїзм під час правління Ізабелли II), яка дає змогу глибше зрозуміти політичну ситуацію Іспанії XIX століття. Автори детально вивчають виборчі системи в період правління Ізабелли II, описуючи олігархічну структуру, де представники вищих класів досягали політичної вершини завдяки своїм фінансовим можливостям та впливу, а нижчі верстви були змушені голосувати за них в обмін на обіцянки поліпшення їхнього життя в сільській місцевості. Окрім того, автори аналізують бойкот революційною коаліцією виборів та спроби поміркованих сил зробити їм поступки, аби повернути їх до політичної гри та уникнути загрози військового перевороту.¹⁰

Щоб зрозуміти соціальні фактори, які сприяли революції 1868 року, варто звернути увагу на працю Рафаеля Серрано *La Revolución de 1868 en Castilla y León* (Революція 1868 року в Кастилії та Леоні). Автор розглядає економічну скруту, яку переживало населення перед початком революційних подій. Хоча голоду не було, економічна нестабільність і високий рівень безробіття серед бідних верств стали серйозними проблемами. Тому однією з перших заходів революціонерів після захоплення влади в містах стало надання робочих місць

⁹Acín Garcés, E. *La Revolución de 1868 a través de sus protagonistas* / Eduardo Acín Garcés. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2016. 98p.

¹⁰Carmelo Romero Salvador & Margarita Caballero Domínguez, "Oligarquía y caciquismo durante el reinado de Isabel II", *Revista Agraria*. 2006.

найбіднішим громадянам, щоб залучити їх до підтримки народного повстання проти режиму Ізабелли II.¹¹

Щоб зрозуміти події, що сталися під час Революції, важливо звертатися до первинних джерел, написаних хроністами, письменниками та політиками, які були безпосередніми свідками і учасниками цих подій. Одним із таких джерел є праця Рікардо Муніса *Apuntes históricos de la Revolución de 1868* (Історичні нотатки про Революцію 1868 року). У книзі автор стисло описує події, починаючи з передумов революції і закінчуючи завершенням Шестирічного демократичного періоду. Важливість цієї роботи полягає в тому, що Муніс детально розглядає конфлікти між політичними партіями, які призвели до створення революційної коаліції, а також пояснює, як ці партії прийшли до влади.¹²

Іншою важливою книгою для пояснення Революції 1868 року є праця Енріке Родрігеса *Historia del Partido Republicano Español* (Історія Іспанської Республіканської партії). Автор описує з першоджерела військові виступи та цивільні бунти, що відбувалися під час "Славної революції". Родрігес детально і добре документує, як об'єднання населення та армії дозволило перемогти помірковані війська та повалити режим Ізабелли II. Він описує складні і важкі завдання опору міст, які піднялися на боротьбу, а також як вони протистояли армії.¹³

Хроніст М.М. де Лара систематично і по днях описав події, що відбувалися після початку Революції. Автор зібрав найважливіші новини, опубліковані в пресі, та переписав воєнні звіти, які поширював поміркований уряд. Також він включив промови найвизначніших політиків і прокламації від імені

¹¹Carmelo Romero Salvador & Margarita Caballero Domínguez, "Oligarquía y caciquismo durante el reinado de Isabel II", *Revista Agraria*. 2006.

¹²Forcadell Álvarez, Carlos: «Historiografía local y regional en los siglos XIX y XX: algunas reflexiones generales», *Segundo Coloquio sobre Historia de la Rioja*, 2, 1986, pp. 1-2

¹³Forcadell Álvarez, Carlos: «La fragmentación espacial en la historiografía contemporánea: la historia regional/local y el temor a la síntesis», *Studia histórica. Historia contemporánea*, 13- 14, 1995-1996, pp. 7- 27.

повстанських органів після перемоги революціонерів. Його хроніки дуже цінні, оскільки вони показують, як населення переживало початок повстання, події боїв між революціонерами та силами Ізабелли II, а також радісні зустрічі громадян з представниками тимчасових органів влади під час утворення тимчасових урядів. Лара також детально розповідає про марні зусилля озброєних цивільних і повстанців, яких легко перемогла армія Ізабелли через відсутність військової підготовки в населення, що не могло протистояти великій і краще оснащений армії.¹⁴

Іншим важливим хроністом, який мав значний вплив, був Франсіско де Лейва та Муньйос. Цей політик безпосередньо брав участь у битвах в Андалусії, зокрема в військових виступах у Кадісі та Кордобі. Він також детально та послідовно описав цивільні повстання та виступи проти інститутів і армії Ізабелли II. Особливо важливими є його описи прибуття Пріма та Топете до Кадіса і бою під Альколесю, який визначив перемогу повстанців. Хроніки де Лейви дозволяють зрозуміти, як розвивалася боротьба між повстанцями, армією та цивільною гвардією. Озброєні цивільні діяли за стратегією відступу, швидкого розпаду і приєднання своїх груп до інших підрозділів, щоб заплутати ворога і використати свою чисельну меншість.¹⁵

Важливу роль також відіграв Хуан Маньє та Флаккер, який у своїй книзі *La Revolución de 1868 juzgada por sus autores. Documentos, juicios, máximas, palinodias y desahogo la evolución de la Gloriosa* (Революція 1868 року через призму авторів. Документи, судження, максимуми, палінодії та еволюція "Славної революції") досліджує події революції. Він переписав промови лідерів революції, таких як Хуан Прім та Хуан Топете, що робить його твір важливим джерелом для дослідження. Проте варто зазначити, що автор зосередився на

¹⁴ARIAS CASTAÑÓN, Eloy: *La Revolución de 1868 en Sevilla*. Ayuntamiento de Sevilla. Instituto de la Cultura y las Artes (ICAS), 2010, pp. 16-30.

¹⁵CAÑAS DE PABLOS, Alberto: "La revolución de puerto en puerto hasta la capital: la vertiente marítima de la "Gloriosa" y la llegada de Prim a Madrid", *Cuadernos de historia contemporánea*, 40, 2018, pp. 199-218.

подіях після ухвалення Конституції 1869 року, тому частина його роботи не буде використана в цьому дослідженні.¹⁶

Доступ до друкованої преси того часу як гомерографічних джерел дає змогу побачити настрої населення та щодня відображати події, що відбувалися під час Революції. Кожен важливий момент революційного періоду був перевірений через цитати з газет XIX століття. Більшість публікацій виходили в Мадриді, оскільки архів Гемеротеки Цифрової Бібліотеки Іспанії майже не містить відсканованих видань з інших іспанських міст того часу. Використання преси як первинного джерела додає цінності та достовірності змісту, наведеного в підручниках. Хроніки підвищують історичну достовірність роботи, хоча можуть мати упередження, оскільки були написані лібералами, які підтримували Революцію. Щоб підтвердити точність цих джерел, ми доповнюємо їх цитатами з газет кінця 1868 року. Доступ до цих джерел дозволяє нам отримати комплексне розуміння та аналіз учасників, причин і подій, що сталися під час Революції. Серед преси, яку ми досліджували, виділяються наступні заголовки:

El Imparcial (Нейтральний): інформаційна газета, яка була віддалена від доктриналізму, властивого партійним виданням, і мала сильну ідеологічну орієнтацію. Вона стала однією з провідних газет, що ініціювали велику трансформацію сучасної іспанської преси. Вона поєднувала сучасний і амбітний інформаційний підхід, залишаючись між нейтральністю та екстремізмами. Газета виражала демократичні погляди.

La Regeneración (Регенерація): газета, що дотримувалася доктринальних поглядів і була захисником традицій, об'єднуючись проти Революції. Ми зверталися до цього видання, щоб дослідити консервативну позицію поміркованого режиму, наприклад, те, як газета святкувала обмежений успіх державного перевороту Хуана Пріма в 1866 році.

La Esperanza (Надія): це була одна з найважливіших газет абсолютистської преси Іспанії XIX століття, що виконувала роль офіційного органу режиму

¹⁶De la Fuente Monge, Gregorio, (2000), *Los revolucionarios de 1868. Élités y poder en la España liberal*, Madrid: Marcial Pons.

Ізабелли II. Після революційної перемоги газета стала ліберальною. Прикладом її консервативної ідеології є підтримка поміркованого уряду після військових репресій проти демонстрантів під час Ночі святого Даниїла.¹⁷

Таким чином, використання як письмових історичних джерел, так і друкованих матеріалів, таких як газети та хроніки того часу, дає можливість сформувати глибоке розуміння суспільних настроїв, політичних боротьб та соціальних процесів, що відбувалися в країні. Первинні джерела, зокрема, документи, статті та хроніки, дозволяють не лише реконструювати факти, а й побачити їх у контексті різних ідеологічних поглядів, що існували у той період. Важливими є також документи та публікації, що показують суперечливість та багатогранність поглядів на події, що стали частиною історії Іспанії, що підкреслює важливість критичного підходу до аналізу історіографії та джерел.

¹⁷FORNER MUÑOZ, Salvador: “Estado y clases sociales en la Revolución española de 1868”, pp. 94-102.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ ПІД ЧАС ІСПАНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1868 р.

Передумови до революції 1868 року в Іспанії були обумовлені серйозними економічними та політичними кризами, що загострилися у середині XIX століття. З 1856 року економіка країни перебувала в занепаді через репресії, які знищили робітничі організації та знизили заробітні плати. Це, в свою чергу, призвело до соціальної напруги. На економічну ситуацію також вплинули зовнішні фактори: подорожчання бавовни через Громадянську війну в США та падіння попиту на сільськогосподарську продукцію через неврожай і застій експорту.¹⁸

Одним із важливих факторів, що призвели до кризи, стало банкрутство залізничних компаній, що спричинило колапс банківської системи. У 1864 році закриття Загальної кредитної каси через невдалі інвестиції та банкрутство Банку Вальядоліда стали важкими ударами для економіки країни. Навесні 1866 року зупинка виплат кількох великих кредитних компаній призвела до паніки та масових банкрутств підприємств.¹⁹

Ці економічні потрясіння змусили буржуазію відмовитися від підтримки поміркованого уряду Ізабелли II, що в свою чергу сприяло створенню революційної коаліції. В результаті, демократична та прогресивна партії, що об'єдналися проти існуючої олігархічної політичної системи, розпочали боротьбу за зміни, що призвела до революції 1868 року.²⁰

Захоплення влади в Іспанії у вересні 1868 року відбулося в дві фази: насильницьку та мирну. Фаза боротьби розпочалася 18 вересня з повстання флоту в затоці Кадіс і завершилася десятьма днями пізніше перемогою революціонерів під Альколеею. 21 вересня газета La España повідомила про

¹⁸Коротка історія Іспанії. Безлад, надія, крах. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/korotka-istoriya-ispaniyi-9-bezlad-nadiya-krakh-xDCst> (дата звернення 27.04.2025)

¹⁹Там само...

²⁰Там само...

введення військового стану. Повстанці використовували як військовий переворот, так і партизанські методи боротьби серед цивільних осіб.

Союзники залучили генералів для перевороту, а демократи застосували цивільне повстання через відсутність підтримки в армії. Прогресисти обрали обидві тактики, очоливши революцію генералом Хуаном Прімом та цивільними лідерами, як Пракседес Сагаста і Мануель Зорілья. Повстання в Кадісі спричинило хвилю бунтів по всій країні, більшість з яких супроводжувалися озброєними виступами цивільних осіб. Успішність повстань залежала від підтримки цивільних і селян. Повстанці у містах мобілізували населення, а селяни стали важливою силою в боротьбі. У Сантандері, де військова підтримка була обмежена, саме селяни відіграли вирішальну роль у підтримці революції.²¹

Ізабеліанський уряд намагався придушити революційний рух, використовуючи свої примусові ресурси для контролю над осередками повстання. Хоча уряд успішно боровся на території супротивника, ці перемоги мали високу людську ціну серед його сил. Військові намагалися уникати страт полонених, щоб не викликати нових бунтів.²²

20 вересня 1868 року в Алкої демократи підняли повстання, створивши Революційну раду на чолі з Агустіном Альборсом. Знаючи, що на них йде велика колона урядових сил, Альборс захопив сім'ї впливових модератів, погрожуючи розстріляти їх, якщо почнеться наступ. Перші урядові війська, що прибули 25 вересня, були відкинуті повстанцями, але 27 вересня, після загрози артилерії, вони втекли до долини Альбаїда.²³

Після вигнання революціонерів, комісія з місцевих авторитетів звернулася до генерала Рентеро, щоб здати місто. 28 вересня газета "El Pensamiento Español" повідомила, що жителі відкрили ворота для урядових сил, коли вони пообіцяли амністію. Після битви при Альколеа ліберали знову захопили місто без опору, оскільки гарнізон ісабелінців приєднався до нової Революційної ради. Альборс

²¹Thomson, Guy (2009). The Birth of Modern Politics in Spain: Democracy, Association and Revolution, 1854-75. P. 89-90.

²²Там само... P. 91.

²³Там само... P. 92.

повернувся до Алкоя, де його тепло зустріли, і його обрали президентом ради. Пізніше він став депутатом Конституційних зборів, завжди виступаючи серед федеративних республіканців.²⁴

22 вересня 1868 року в Бехарі група жителів, скориставшись відсутністю гарнізону, роззброїла загін солдатів, ув'язнила мера і створила Революційну раду. Повстанці, зміцнивши місто барикадами і виготовивши кілька гармат, організували народне військо. Через п'ять днів прибули урядові війська під командуванням генерала Нанетті, але після важких боїв, що коштували йому близько 200 втрат, війська були змушені відступити, залишивши 66 полонених.²⁵

У бою загинуло 26 мирних жителів через жорстокі дії солдатів Нанетті. Газета "La Iberia" описала події як героїчний опір бехарців, хоча вони були малочисельними і погано озброєними. Після цього солдати скоїли насильства в околицях міста. Після повстання в Мадриді, ісабелінські війська не намагалися захопити місто знову. Одним із головних організаторів повстання був Хосе Фронскі, який отримав визнання за свою відвагу та лідерство під час боротьби. Газета "La Iberia" похвалила його як героя революції.²⁶

21 вересня 1868 року в Гранаді активісти-демократи спробували підняти повстання, запросивши генерала Енріке підтримати їх. Однак, після обіцянки, він наказав своїм військам зупинити озброєних місцевих жителів, що призвело до бою. Повстанці, підтримувані місцевими, були розбиті урядовими силами. 25 вересня генерали Прім і Серрано закликали військових Гранади приєднатися до революції. Під тиском, Енріке вивів війська та передав місто Серрано. На наступний день, після випуску політичних в'язнів, влада приєдналася до повстанців. Мешканці святкували перемогу, вигукуючи гасла на підтримку революційних лідерів.²⁷

²⁴Abenaxara. El Sexenio Revolucionario (1868–1874): intentos democratizadores, 2018. URL: <https://abenaxara.com/sexenio-revolucionario-intentos-democratizadores>

²⁵Arias Castañón, Eloy: «Huelva en la revolución de septiembre de 1868», Huelva en su historia, 3, 1990. P. 421.

²⁶Там само...Р.422.

21 вересня 1868 року в Аліканте місцеві жителі зібралися на площі Конституції для підтримки революції. Генерал Апарісіо направив патрулі цивільної гвардії для розгону зборів, але маніфестанти відбили атаку озброєним опором. Після кількох годин бою урядові війська змогли розігнати повстанців, а ті втекли або сховалися. 27 вересня, після поразки борбонських військ в Альколеї, губернатор залишив місто. Революційна комісія Аліканте захопила Ратушу та здобула контроль над провінцією.²⁸

20 вересня 1868 року демократи почали самостійне повстання в Аліканте, щоб не бути підпорядкованими монархічним військовим і мати більший вплив у революційній раді. Площа Конституції заповнилася озброєними місцевими жителями. Прогресисти намагалися відмовити їх від акцій до проголошення в Сантоні, але демократи продовжили виступи проти міських властей. Військовий губернатор наказав розігнати мітинг, і урядові сили, зробивши кілька пострілів у повітря, захопили 40 полонених. Повстання було придушене до прибуття військових.²⁹

Губернатор Сантандера змінив позицію, після чого було досягнуто угоди між місцевими властями та революційною елітою. Військові відступили з площі, а цивільні влади поступилися місцем революційній раді, зобов'язавшись утриматися від насильства до подальших подій на національному рівні.³⁰

21 вересня 1868 року члени Революційної ради, сформованої прогресистами та демократами, погодили склад організації. Прогресисти отримали більшість, і бригадний командир флоту Хав'єр Чакон був обраний президентом ради. Рада була офіційно затверджена населенням.³¹

²⁷CAÑAS DE PABLOS, Alberto: "La revolución de puerto en puerto hasta la capital: la vertiente marítima de la "Gloriosa" y la llegada de Prim a Madrid", Cuadernos de historia contemporánea, 40, 2018.P. 200.

²⁸Там само... Р.203.

²⁹Там само... Р. 204.

³⁰Там само... Р. 206

³¹De Francisco Olmos, J. M. La revolución de 1868 y la elección de un rey para España: los candidatos y sus problemas, 2003. URL: <file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/DialnetLaRevolucionDe1868YLaEleccionDeUnReyParaEspan>

24 вересня урядові війська під командуванням генерала Калонге наблизилися до столиці. Для оборони міста було призначено генерала Вільєгаса. Повстанці активно захищалися, але в результаті бою урядові війська здобули перемогу, понісши великі втрати — понад 450 осіб. Революціонери втекли до Сантоні, і Калонге захопив місто, зробивши численні арешти, але більшість полонених були звільнені через амністію. 30 вересня, після повстання в Мадриді, ізабеліни залишили місто, і Революційна рада повернулася до Сантоні.³²

Наприкінці вересня 1868 року партизани діяли в більше ніж десяти провінціях, контролюючи частину територій, підконтрольних уряду Ізабелі. 35 партизанських підрозділів не розробили стратегії партизанської війни, але змусили урядові сили розпорошити свої ресурси. Тактика партизан полягала в протистоянні урядовим військам за допомогою знань місцевості та підтримки місцевих жителів. Революціонери уникали великих зіткнень, намагаючись завдати шкоди інфраструктурі і підтримати міські повстання. Однак, через наступальні дії урядових сил, гірілья не могла ефективно зливатися з міськими бунтами. Наприклад, 30 вересня 1868 року газета *La Iberia* описала невдачу спробу демократів з Камероса підтримати повстання в Логроньйо: підрозділ зазнав втрат і не досягнув мети.³³

Військові заклоти, які призвели до створення повстанської армії, що могла знищити армію Андалусії в Альколеї, розпочалися в Кадісі. Це місто стало осередком заколоту, оскільки військові сподівалися на підтримку місцевого населення. 10 серпня 1868 року демократ Хосе Ангуло, агент Хуана Пріма, привів до Кадіса сотню чоловіків з інших частин Андалусії, щоб підтримати заколот. Однак через розбіжності з військовими та незрілість плану, демократи відмовилися від заколоту. Уряд Луїса Гонсалеса Брабо не звернув увагу на змову і зняв охорону з міста. В середині вересня демократи знову організували прихід

[a-3662513.pdf](#) (дата звернення 27.04.2025)

³²Fontana, Josep. *La época del liberalismo*. Vol. 6 de la Historia de España, dirigida por Josep Fontana y Ramón Villares. Barcelona: Crítica/Marcial Pons, 2007. P. 174.

³³Forcadell Álvarez, Carlos: «Historiografía local y regional en los siglos XIX y XX: algunas reflexiones generales», Segundo Coloquio sobre Historia de la Rioja, 2, 1986, pp. 1-2.

сотні озброєних чоловіків до Кадіса. 17 вересня, на тлі чуток про можливий заколот флоту, капітан порту Хуан Топете вийшов в море з моряками. Цивільний губернатор заперечував можливість заколоту і заявляв, що революція розпочнеться в Сан-Фернандо, а не в Кадісі.³⁴

18 вересня військовий губернатор Бульїньї оголосив воєнний стан і взяв владу в свої руки. Ескадра, розгорнута в бойовій лінії, зробила 21 постріл з гармат, заявивши про свою підтримку заколоту. Озброєні селяни, очолювані лідерами, зайняли стратегічні позиції в Кадісі. Генерал Рафаель Прімо де Рівера здійснив перший заколот на суші, надаючи зброю населенню. Не зустрічаючи опору, селяни приєдналися до бунтівних військ. Підрозділи солдатів разом з цивільними захопили місто та звільнили політичних в'язнів.³⁵

Успіх революції в Кадісі призвів до бездіяльності військових заколотників, але стимулював мобілізацію населення. Без урядового опору озброєні селяни мирно залучали народ до революційних дій. Вони стали двигуном народної підтримки та каналізаторами для цивільних ініціатив, запобігаючи їхній радикалізації. Повстанці координували свої дії з військовими заколотниками, а селяни були під керівництвом молодих демократичних лідерів з вищих класів, які входили до революційної коаліції.³⁶

У Севільї військові та цивільні діяли разом, а допомога генерала Іск'ердо була вирішальною для перемоги повстанців. Іск'ердо, колишній реакціонер, став частиною повстання завдяки офіцеру уніоністу Доменго Дульсе. 17 вересня 1868 року капітан Васальо, попереджений про заколот флоту, оголосив воєнний стан і

³⁴Forcadell Álvarez, Carlos: «La fragmentación espacial en la historiografía contemporánea: la historia regional/local y el temor a la síntesis», *Studia histórica. Historia contemporánea*, 13- 14, 1995-1996.P.10.

³⁵Forcadell Álvarez, Carlos: «La fragmentación espacial en la historiografía contemporánea: la historia regional.... P. 12.

³⁶FORNER MUÑOZ, Salvador: “Estado y clases sociales en la Revolución española de 1868”, *Anales de la Universidad de Alicante: Historia contemporánea*, 2, 1983. P. 85.

направив підкріплення до Кадіса. Після перемоги Іск'єрдо проголосив заколот у казармах 19 вересня.³⁷

У Севільї діяли різні революційні осередки. Демократичний центр, очолюваний лікарями Федеріко Рубіо та Мануелем Карраско, адвокатом Франсиско Діасом і підприємцем Рафаелем Пересом, підтримував зв'язки з корелліг'онерами Андалусії та агентом Хуаном Прімом у Кадісі. Цей центр мав таємну озброєну організацію з селян, які діяли через посередників.³⁸

Заколот у Севільї пройшов без великих перешкод, хоча Іск'єрдо намагався обмежити участь цивільних. Однак демократичні селяни приєдналися до військових підрозділів, що виходили з казарм. Генерал Іск'єрдо закликав війська забезпечити порядок і нові свободи, але відмовився передавати зброю селянам. Він звернувся до людей з проханням повернутися до своїх справ: "Севільський народе, повернись до роботи, я готовий віддати свою голову за твої свободи".³⁹

Кордова була важливим містом для перемоги революції, де роль селян була вирішальною. Місцева революційна еліта планувала заколот полку Вільявісіоса, розквартированого в місті. Уніоніст граф де Орначуело уклав союз з військовими, здобувши підтримку полковника Ігнасіо Чакона. 19 вересня, після перемоги в Севільї, журналіст Франсиско де Лейва і Муньйос розподілив 300 людей по центральних вулицях Кордови, займаючи площу Компанії і ключові стратегічні точки. Повстанці розділили місто на два сектори, плануючи ізолювати владу. Вони також сформували мобільні групи для підтримки в разі атак урядових військ.⁴⁰

20 вересня розпочався заколот, який підтримали військові. Оскільки не вистачало зброї, Лейва з 25 чоловіками пограбували арсенали та знову зайняли площу. Проте, попри підтримку, місцеві жителі не активно приєднувалися, і лідер селян змушений був залякувати населення, аби вони залишали свої двері

³⁷FORNER MUÑOZ, Salvador: "Estado y clases sociales en la Revolución española...P. 89.

³⁸Там само...P. 91.

³⁹Там само... P. 92.

⁴⁰FORNER MUÑOZ, Salvador: "Estado y clases sociales en la Revolución española de 1868. P. 97.

відкритими для укриття. Ситуація ускладнилася після вбивства капітана Гвардії Рураль.⁴¹

У Кордові, після дозволу уряду, відбулася зустріч представників трьох партій коаліції, на якій була сформована революційна хунта. Після її завершення проголошено прокламацію, а полк Вільявісіоса підняв заколот, вигукуючи "Хай живе свобода!". Губернатор передав владу полковнику Чакону, і тисячі озброєних селян і військових рушили до мерії. Хунта створила мобільну міліцію з 4 000 осіб, проте лише 800 з них стали добровольцями через відмову від фінансування.⁴²

Поширення чуток про наближення армії Новаліхеса призвело до розпаду революційної влади. Полк Вільявісіоса втік, а інші бунтівники забарикадувались у казармах. Хунта організувала евакуацію до Севільї, і Кордова знову потрапила під контроль ізабелінців. Коли чутки про армію виявились неправдою, генерал Іск'єрдо надав революційним лідерам потяг для повернення в місто. Після жорстокого бою, в якому загинуло 900 осіб, революціонери отримали додаткову легітимність, вважаючи себе народними визволителями. Падіння Бурбонів закріпило перемогу Революції.⁴³

У 1868 році в Іспанії в результаті революції виникла нова форма місцевої влади — революційні хунти. Вони виконували одночасно законодавчі, виконавчі та адміністративні функції на різних рівнях територіального поділу — від муніципалітету до провінції. Залежно від обсягу повноважень, хунти поділялися на три типи: місцеві (муніципальні), хунти судових округів і провінційні. При цьому провінційні хунти мали найбільший обсяг повноважень і фактично поєднували функції двох нижчих рівнів. Таке накладання повноважень створювало напруження між хунтами, які діяли в межах однієї провінції, адже всі вважали себе однаково легітимними. За джерелом легітимності хунти поділялися на два види: тимчасові, які виникли одразу після революційного перевороту за

⁴¹FORNER MUÑOZ, Salvador: "Estado y clases sociales en la Revolución...P. 98.

⁴²Там само...P. 99

⁴³Там само... P. 100

підтримки народу, і остаточні — сформовані пізніше шляхом загальних виборів, які ініціювали проміжні органи влади.⁴⁴

У низці випадків тимчасові провінційні хунти були замінені новими структурами, складеними з представників судових округів, але без проведення виборів на основі загального виборчого права. Це викликало хвилю критики, зокрема з боку преси. Газета *La Correspondencia de España* заявила про загрозу демократичним принципам, вказавши, що багато муніципалітетів після революції формально були скасовані, але їхні попередні керівники залишилися при владі лише тому, що підтримали революційний рух. У зв'язку з цим наголошувалося на потребі загальних муніципальних виборів на демократичній основі.⁴⁵

Після революції 1868 року новостворені хунти намагалися обґрунтувати свою владу посиленням на народну волю. Вони проголошували, що саме підтримка народу легітимізувала їхню владу, надаючи їм статус єдиних представників національного суверенітету. Проте ця теза швидко викликала сумніви. Так, Севільська провінційна хунта вже 20 вересня заявила, що лише народ має право на визначення легітимної влади, а не ті, хто просто проголосив себе її носієм. Попри гасла про народну легітимність, лише в 20 з 49 провінційних столиць відбулися вибори до остаточних хунт. Ідея таких виборів не була нав'язана зверху, а з'явилась ініціативно всередині тимчасових органів, які шукали способу підтвердити свою легітимність. Суттєвим стимулом до цього стала позиція ліберальної преси, яка рішуче виступала за впровадження загального виборчого права.⁴⁶

⁴⁴Fraile-Delgado, F. J. La Revolución de 1868 vista desde un municipio sevillano: el caso de Olivares/ F. J. Fraile-Delgado // Revista Digital de Olivares. URL:<file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/DialnetLaRevolucionDe1868VistaDesdeUnMunicipioSevillano-7550925.pdf>

⁴⁵Там само...

⁴⁶Fuentes, Juan Francisco. El fin del Antiguo Régimen (1808-1868). Política y sociedad. Madrid: Síntesis. 2007. P. 279.

Організаційно виборчий процес був покладений на тимчасові хунти, які визначали правила голосування, а також на тимчасові муніципалітети, що відповідали за виборчі списки. Округи зазвичай відповідали мемам муніципалітетів, і в кожному з них обиралася однакова кількість представників. У деяких провінціях, як-от у Жироні чи Уесці, округи охоплювали ширші території — судові округи, і вибори могли проходити лише в столиці, де було створено єдину виборчу дільницю. Голосування тривало від одного до трьох днів, виборці голосували окремо за основних і резервних кандидатів. Вибори відбувалися за принципом відносної більшості, а списки були відкритими. Вік виборців коливався між 20 і 25 роками залежно від міста, але явка була високою — участь у виборах стала масовим явищем.⁴⁷

Результати виборів свідчать про тісний зв'язок між тимчасовими та остаточними хунтами. У більшості випадків ті, хто вже перебував при владі, були переобрані й офіційно. З 299 членів тимчасових хунт у 19 провінціях — 199 знову увійшли до складу остаточних хунт. У семи провінціях нові склади повністю дублювали попередні, а в чотирьох лише один член не був переобраний. Такий рівень спадкоємності напряду залежав від стабільності революційної коаліції. Щодо політичного спектра нових провінційних хунт, то в більшості випадків вони залишались коаліційними, поєднуючи монархічні та республіканські елементи. Лише у двох містах — Таррагоні й Теруелі — хунти були однопартійними: перша складалася з прогресистів, друга — з республіканців. Тут вибори проходили без опозиції, і перемогли офіційні кандидати тимчасових хунт. У решті міст політичне представництво залишалося змішаним, що відображало складні альянси між силами, які прийшли до влади після революції.⁴⁸

На виборах, організованих коаліційними хунтами, більшість тимчасових членів зберегли свої позиції в остаточному складі. Переможні кандидатури

⁴⁷García Moscardó, Ester. «La revolución cantonal». 2023. ed. La Federal.

⁴⁸García Moscardó, Ester. «La revolución cantonal». 2023. ed. La Federal.

здебільшого формувалися всередині чинної хунти, яка пропонувала список із власних членів, доповнений кількома новими іменами. Політичне суперництво було мінімальним, хоча іноді з'являлися альтернативні списки — неофіційні хунти, що склалися з опозиційних лібералів, дисидентів або навіть реакціонерів. Ліберальна преса жорстко критикувала таких опонентів, фактично позбавляючи їх шансів на перемогу.⁴⁹

У Барселоні, де офіційного списку не висували, було понад 20 коаліційних списків. Кандидати, зокрема демократи, здобули перемогу саме завдяки входженню до монархічно-республіканських коаліцій. У Жироні найдемократичніший характер мали вибори, хоча в окрузі Пучсерда виник конфлікт через визнання голосів — на користь протоколів із Ріполя. Це змістило політичну рівновагу хунти на користь демократів. У Севільї й Малазі коаліції розпалися напередодні виборів. У результаті в обох містах перемогли демократи, і спроби сформувати нові об'єднані хунти зазнали краху. У Малазі, наприклад, новий склад хунти був майже повністю демократичним.⁵⁰

Багато хунт шукали легітимацію не через демократичні вибори, а шляхом популістських жестів та народної акламації. Навіть ті хунти, які провели вибори, не завжди вірили в загальне виборче право — вибори іноді були наслідком тиску, а не переконання. Загалом процес легітимації залишався елітарним, і, попри формальні ознаки демократії, участь громадян залишалась обмеженою.⁵¹

⁴⁹Historia de España: transformaciones económicas y sociales del Sexenio. URL: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/transformaciones-economicas-sociales-sexenio-historia-espa%C3%B1a/20230619202217213183.html>

⁵⁰Там само...

⁵¹la "revolución gloriosa" que acabó con isabel ii en 1868. URL: https://historia.nationalgeographic.com.es/a/1868-revolucion-gloriosa_15636

Рис 2.1.
Ізабелла у

Королева
вигнанні

Повстанські війська під командуванням генерала Серрано розгромили урядові сили Мануеля Павії та маркіза де Новалічеса біля Алкалеї 28 вересня, що призвело до приєднання генералів-уніоністів до революції. Генерал Конча подав у відставку, а королева 30 вересня вирушила до Франції, де залишилася в еміграції. Водночас у багатьох містах почали формуватися «революційні хунти» для встановлення нової влади. У Мадриді хунти демократів і прогресистів об'єдналися 3 жовтня в Єдину Верховну Хунту Уряду, яка доручила генералу Серрано сформувати Тимчасовий уряд.⁵²

Новий уряд, за підтримки генерала Пріма, який був визнаний лідером Революції, ліквідував хунти, призначивши їхніх членів на різні адміністративні посади. Там, де був опір, Волонтери Свободи, реорганізовані 17 жовтня 1868 року, за допомогою збройних сил придушували протестуючих. В результаті уніоністи та прогресисти повністю захопили владу, включивши багато ідей демократів у свою програму.⁵³

⁵²La Primera República Española (1873-1874). URL: <https://www.sabuco.com/historia/Irepublica.pdf>

⁵³Там само...

Загальний процес Революції 1868 року в Іспанії, що отримала назву "La Gloriosa", був наслідком серії військових заколотів, повстань та активної участі широких народних мас. Початок революції був ініційований військовими та демократичними силами, що включали в себе як місцевих жителів, так і військових офіцерів. Перші успіхи заколоту в Кадісі, Севільї та інших містах сприяли створенню революційних хунт, які сформували нову адміністрацію. Важливим моментом стало приєднання генералів-уніоністів до повстання, що остаточно змусило королеву Ізабелу II піти у вигнання.

РОЗДІЛ 3

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

3 жовтня революційна рада доручила генералу Серрано сформувати тимчасовий уряд, який був остаточно створений 8 жовтня після прибуття генерала Пріма. 13 жовтня оголосили про розпуск революційних рад, а багатьох їхніх членів призначили на посади в муніципалітетах та серед депутатів. Після стабілізації громадського порядку уряд розпочав реалізацію обіцянок, даних у прокламації від 19 вересня:

- скасування податків на споживчі товари;
- емансипація дітей рабів, народжених після революції;
- ухвалення декрету про свободу навчання і реформу середньої освіти;
- видання декрету про свободу друку.⁵⁴

25 жовтня уряд оприлюднив маніфест із викладенням своєї програми реформ. Основними її положеннями були запровадження загального виборчого права та впровадження низки ліберальних свобод, зокрема свободи віросповідання, освіти, друку, асоціацій та зібрань. Серед економічних і соціальних заходів було запроваджено песету як національну валюту, прийнято закон про шахти та встановлено принципи вільної торгівлі. Проте запропоновані реформи мали консервативний характер, оскільки революцію очолювали представники заможних верств, що ігнорували демократичні й народні вимоги.⁵⁵

Це призвело до розколу між прихильниками тимчасового уряду та тими, хто вимагав глибших змін. Унаслідок цього республіканський сектор

⁵⁴La Primera República española. URL: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/primera-republica-espanola-historia-monarquia-borbones/20230804143306215234.html>

⁵⁵Там само...

Демократичної партії радикалізувався та підтримав ідею створення федеральної республіки, тоді як помірковані діячі залишалися прихильниками монархії.

Тимчасовий уряд оголосив місцеві вибори на грудень, де республіканці здобули перемогу у двадцяти столицях провінцій. Пізніше, 15 січня 1869 року, відбулися вибори до Кортесів, де більшість отримали прогресисти та уніоністи, хоча республіканці також мали значне представництво. Обидві виборчі кампанії проходили за принципом універсального чоловічого виборчого права для громадян старших за 25 років, що охопило майже чотири мільйони виборців.

Сесії Кортесів 11 лютого, і їхньою метою розробка нової конституції.⁵⁶

розпочалися
головною
була

Рис. 3.1. Прийняття Конституції

11 лютого 1869 року Конституційні кортеси розпочали свою роботу, а 6 квітня

⁵⁶Josep Fontana i Lázaro, "Cambio económico y crisis política. Reflexiones sobre las causas de la Revolución de 1868", En Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX. Barcelona: Editorial Ariel. 1987.

стартували дебати щодо нового проєкту основного закону. Після двох місяців обговорень, 6 червня, Конституцію було остаточно прийнято — 214 депутатів проголосували "за", 55 — "проти".⁵⁷

Новий Основний закон складався зі 112 статей і був поміркованого обсягу. Він зазнав помітного впливу бельгійської конституції 1831 року та американської конституції 1787 року. У вступній частині документ проголошував принцип народного суверенітету, утверджував принцип розподілу влади та містив широку декларацію громадянських прав і свобод. Серед ключових положень конституції варто виділити:

1. Вона регулювала всі індивідуальні права, які визнавала, включаючи «будь-які інші права, не зазначені явно» (ст. 29). Ці права включали свободу віросповідання, свободу зборів і асоціацій, свободу пересування, право на освіту, свободу вираження думок і недоторканність житла. Якщо ці права використовувалися неналежним чином, їх можна було призупинити, але тільки через закон. Свобода віросповідання спричинила запеклі дебати між каноніком Мантеролою, захисником привілеїв церкви, та депутатом-республіканцем Еміліо Кастеляром.

2. Встановлювався універсальний виборчий прав, що стало однією з найбільших політичних перемог революції 1868 року, як зазначалося в ст. 16. Проти цього виступав депутат-консерватор Канова, який хотів встановити обмеження на це право, але без успіху.

3. Запроваджувалась двопалатна система. Сенат обирався через непряме загальне виборче право, але сенаторами могли бути лише найбільші платники податків і представники високих здатностей, що надавало сенату певний цензорний відтінок. Конгрес складався з одного депутата на кожні 40 000 жителів, обраного за допомогою загального виборчого права.

⁵⁷La Revolución de 1868, La Gloriosa. URL: http://descargas.intef.es/recursos_educativos/It_didac/Geo_Hist_ESO/4/04/Historia_de_Espaa_en_el_siglo_XIX/la_revolucion_de_1868_la_gloriosa.html

4. Король мав повноваження, подібні до тих, що були в попередніх конституціях, але ст. 33 уточнювала, що ця монархія підпорядковується національному суверенітету, з якого випливають усі повноваження держави, навіть повноваження монарха. Це була монархія нового типу, адаптована до часу. Ця особливість спричинила необхідність знайти нового короля, що визначало політичне життя Іспанії до кінця 1870 року.⁵⁸

Запровадження монархічної форми правління викликало сильний опір серед республіканців, що змусило уряд призначити генерала Серрано на посаду регента, тоді як Хуан Прім очолив кабінет міністрів. Нова влада зіштовхнулася з серйозними внутрішніми та зовнішніми викликами. Однією з перших проблем стало початок війни за незалежність на Кубі у 1868 році. Крім того, уряд постійно перебував під тиском політичних противників: карлістів і альфонсистів — прихильників принца Альфонсо, майбутнього короля Альфонсо XII, сина Ізабели II, кожна група мала власні мотиви для виступу проти влади.⁵⁹

Карлісти, які бойкотували голосування щодо прийняття Конституції в червні 1869 року, вже за кілька місяців до того почали організовувати збройні заходи в низці регіонів. Ще одне джерело нестабільності виходило з республіканського табору: його радикальне крило не визнавало монархічних положень нової Конституції. Це призвело до підписання 18 травня 1869 року Федерального пакту Тортоса, що передувало збройним повстанням у Каталонії, Арагонії та Валенсії влітку того ж року. Четвертий фактор дестабілізації полягав у соціальному невдоволенні серед міських і сільських мас, чиї вимоги до уряду залишалися без відповіді, що ще більше посилювало протестні настрої.⁶⁰

⁵⁸López González, J. L. La Primera República Española: desunión e inestabilidad políticas en el debate parlamentario / José Luis López González // Revista de Estudios Políticos. 2015. № 167. P. 45-46.

⁵⁹ARIAS CASTAÑÓN, Eloy: La Revolución de 1868 en Sevilla. Ayuntamiento de Sevilla. Instituto de la Cultura y las Artes (ICAS), 2010. P.18.

⁶⁰ARIAS CASTAÑÓN, Eloy: La Revolución de 1868 en Sevilla. Ayuntamiento de Sevilla...P. 20.

На цьому неспокійному тлі у травні 1869 року було підписано Федеральний пакт Тортоса, що об'єднав федералістські комітети колишньої Корони Арагонії та інші регіональні осередки з Андалусії, Екстремадури, Галісії, Астурії, Кастилії та Леону. Його підписанти прагнули створити федеративну модель державного устрою Іспанії. Цих республіканців, яких через їхню непоступливість називали «незгодними», об'єднувала вимога утворення демократичної федеральної республіки з широкими правами самоврядування для провінцій і міст.⁶¹

Хуан Прім жорстко придушив усі спроби збройного спротиву й узяв під особистий контроль забезпечення громадського порядку. Одночасно він організував боротьбу з бандитизмом в Андалусії, залучивши до цього спеціальні поліцейські загони — так звані «Банди громадської безпеки». Вони широко застосовували практику «закону втечі» — страчували затриманих без суду під виглядом ліквідації під час спроби втечі. Тільки у вересні та жовтні ця кампанія призвела до понад 70 смертей, що стало причиною запеклих дискусій у парламенті.⁶²

До вже наявних проблем додалося ще одне складне завдання як внутрішньополітичного, так і міжнародного характеру — вибір нового монарха, який не належав би до династії Бурбонів, скинутих з престолу після вересневої революції 1868 року. Із п'яти запропонованих кандидатів чотирьох відхилили через різні політичні обставини, залишивши основним претендентом Амадео Савойського.⁶³

Пропозиція запросити Амадео на іспанський престол виникла влітку 1870 року, в умовах серйозної політичної нестабільності як усередині країни, так і на міжнародній арені. Поразка Франції у війні проти Пруссії та крах Другої імперії

⁶¹LORITE, José Enrique: “La Andalucía: la visión de un diario republicano sobre la figura de Prim (1868-1871), Revista Internacional de Historia de la Comunicación, 7, 2016. P. 19.

⁶²López González, J. L. La Primera República Española: desunión e inestabilidad políticas en el debate parlamentario / José Luis López González // Revista de Estudios Políticos. 2015. № 167. P. 50.

⁶³Там само... P.52.

створили загрозливе зовнішнє тло. Водночас у самій Іспанії республіканці та прихильники герцога Монпенсьєра, підтримані Ліберальною Унією та частиною армії, активно протидіяли урядовій політиці Пріма.⁶⁴

Щоб уникнути подальшого загострення ситуації, Прім прискорив процедуру висунення кандидатури Амадео після того, як династія Аоста в жовтні погодилася на пропозицію. На рішення також вплинули побоювання щодо наслідків об'єднання Італії після окупації Рима та проголошення Республіки у Франції. Офіційне подання кандидатури Амадео відбулося 3 листопада, після чого почалася виборча кампанія. 16 листопада в Кортесах відбулося голосування, за підсумками якого Амадео Савойський отримав переконливу підтримку: 191 голос "за", тоді як герцог Монпенсьєр набрав лише 27 голосів, Еспартеро — 8 голосів, а республіканці висловилися проти, віддавши 63 голоси "проти".⁶⁵

Амадео Савойський став королем завдяки зусиллям генерала Пріма, який прагнув завадити проголошенню республіки. Проте доля склалася трагічно: саме 30 грудня 1870 року, в день прибуття Амадео до Картахени, Прім помер у Мадриді від поранень, отриманих унаслідок замаху. Відтак новий монарх втратив свого головного захисника, що суттєво ускладнило його становище на троні. Хто саме стояв за вбивством Пріма, так і залишилося невідомим. Розслідування висували підозри проти різних політичних діячів, таких як Серрано, герцог Монпенсьєр чи навіть кубинські работорговці, які були обурені антиработоргівельною позицією Пріма, але жодних переконливих доказів представлено не було.⁶⁶

Амадео прибув до Мадрида 2 січня 1871 року, присягнув на вірність Конституції та розпочав нову епоху — перший досвід демократичної монархії в

⁶⁴KING AMADEO I OF SPAIN. URL: <https://europeanroyalhistory.wordpress.com/tag/king-amadeo-i-of-spain/>

⁶⁵KING AMADEO I OF SPAIN. URL: <https://europeanroyalhistory.wordpress.com/tag/king-amadeo-i-of-spain/>

⁶⁶Mira Abad, A. Amadeo I. Imaginario monárquico y (re)masculinización del trono español / Alicia Mira Abad // Ayer. 2023. № 132(4). P. 227-228.

історії Іспанії. Проте від самого початку він зіткнувся з байдужістю, а подекуди й відкритим презирством з боку аристократії та вищого військового командування. Не маючи достатньої політичної підтримки, новий король змушений був доручити формування уряду Серрано, але їхня співпраця виявилася проблематичною.⁶⁷

Політична сцена країни була надзвичайно розколотою. Всередині табору прихильників монархії, зокрема серед юніоністів і прогресистів, точилася запекла боротьба. Серед прогресистів утворилися дві чіткі течії: конституціоналісти на чолі з Сагастою, що спиралися також на підтримку юніоністів, і радикали під керівництвом Руїса Торрільї, до яких приєдналися помірковані демократи. Постійне протистояння між цими фракціями паралізувало діяльність уряду й спричинило серйозну політичну кризу.⁶⁸

Рис. 3.2. Амадео I Іспанський

У липні 1871 року Амадео передав управління країною Руїсу Торрільї, який оголосив амністію та отримав кредит для фінансового оздоровлення. Проте

⁶⁷Там само...Р. 230.

⁶⁸Mira Abad, A. Amadeo I. Imaginario monárquico y (re)masculinización del trono español / Alicia Mira Abad // Ayer. 2023. № 132(4). P. 223.

вже восени владу знову було передано військовому союзнику Сагасті. Глибокий розкол став ще очевиднішим на парламентських виборах у квітні 1872 року. Тим часом в Іспанії зростала соціальна напруга, підживлена наслідками Паризької комуни та поширенням ідей Першого Інтернаціоналу. Побоюючись революційних настроїв серед робітничого класу, уряд на чолі із Сагастою вдалося до репресій. У травні 1871 та січні 1872 року були видані циркуляри, що забороняли діяльність міжнародних організацій і будь-які публічні робітничі зібрання.⁶⁹

Сагаста, очоливши уряд у грудні, намагався балансувати між юніоністами і демократами, однак не гребував використанням виборчих махінацій, незважаючи на вимоги короля щодо чесності виборів. Це остаточно підірвало авторитет уряду, змусивши Амадео змінити прем'єра.⁷⁰

Новим главою уряду став Серрано, який у той час керував боротьбою проти карлістських повстанців на півночі. Проте його політична кар'єра тривала недовго: підписання Амореб'єтського договору, що передбачав амністію для карлістів, викликало обурення серед військових і радикалів. Серрано був змушений піти у відставку, і на його місце знову прийшов Руїс Торрілья, який сформував останній уряд за правління Амадео.⁷¹

Загострення політичної та соціальної нестабільності, дедалі агресивніша опозиція республіканців-федералістів і втрачена підтримка серед ключових верств суспільства поставили правління Амадео під загрозу та підготували ґрунт для нового повороту в історії Іспанії. До численних труднощів, що обтяжували Іспанію в цей період, додалися два нові масштабні конфлікти: відновлення карлістського повстання та затяжна війна на Кубі, що почалася ще у 1868 році. Іспанська влада змушена була боротися одночасно з кубинськими

⁶⁹Там само...Р.225.

⁷⁰Rafael Serrano García, *La revolución de 1868 en Castilla y León*, Valladolid: Universidad de Valladolid. 1992

⁷¹Rafael Serrano García, *La revolución de 1868 en Castilla y León*, Valladolid: Universidad de Valladolid. 1992

революціонерами під проводом Карлоса Мануеля де Сеспедеса та з впливовими представниками "іспанської партії" на острові, яка відстоювала інтереси бізнесу, захист рабства і виступала проти будь-яких реформ.⁷²

У самій Іспанії напруга серед військових лише зростала. Рішення призначити генерала Ідальго командувачем Васконії викликало масовий протест артилеристів, які пам'ятали його роль у придушенні повстання в казармах Сан-Гіль у 1866 році. У відповідь на це артилерійські офіцери подали колективну заяву про відставку. Щоб утвердити верховенство цивільної влади над армією, уряд і Кортеси погодилися на звільнення офіцерів.⁷³

Остаточним ударом для режиму Амадео Савойського стала криза всередині політичної коаліції, що його підтримувала. Юніоністи, прогресисти й демократи остаточно розділилися, залишивши монарха без надійної опори. За два роки шість разів змінювалися уряди, тричі проходили вибори, а опозиція, починаючи з 1872 року, обрала тактику бойкоту виборів як форму політичного спротиву. У повній ізоляції та без реальної підтримки 10 лютого 1873 року Амадео зрікся престолу. Наступного дня, 11 лютого 1873 року о третій годині дня, Кортеси об'єднали свої повноваження й більшістю голосів — 258 проти 32 — проголосили встановлення республіки. Однак новий політичний режим з самого початку був роздираний суперечностями щодо державного устрою: прихильники централізованої держави змагалися з федералістами, які прагнули передати регіонам широку автономію. Ця боротьба між унітаристами і федералістами визначила драматичний перебіг Першої Іспанської Республіки, яка протрималася менше року — від 11 лютого 1873 до 3 січня 1874 року, коли генерал Павія здійснив військовий переворот і скинув республіканський уряд.⁷⁴

⁷²KING AMADEO I OF SPAIN. URL: <https://europeanroyalhistory.wordpress.com/tag/king-amadeo-i-of-spain/>

⁷³KING AMADEO I OF SPAIN. URL: <https://europeanroyalhistory.wordpress.com/tag/king-amadeo-i-of-spain/>

⁷⁴KING AMADEO I OF SPAIN. URL: <https://europeanroyalhistory.wordpress.com/tag/king-amadeo-i-of-spain/>

За цей короткий і бурхливий період республіка пережила чотири президенства — Фігереса, Пі і Марґаля, Сальмерона та Кастельяра — і шість урядів. Країну сколихнули численні соціальні заворушення, тривали війни з карлістами й кубинськими повстанцями, а кантональна революція розпочала відкриту дезінтеграцію держави. Серед найсерйозніших труднощів нової республіки була сумнівна легітимність її виникнення: акт проголошення республіки Кортесами вважався неконституційним відповідно до чинної Конституції 1869 року. Додатково політична мозаїка ідей і планів, що її роздирала, ще більше ускладнювала становище. Федералісти мали свої внутрішні поділи, що лише поглиблювали хаос.⁷⁵

Першим керівником республіки став Естаніслао Фігерес, сформувавши уряд, у якому домінували унітаристи та помітні республіканські лідери — Сальмерон, Кастельяр і Пі і Марґаль. Конституція 1869 року була частково збережена, видаливши лише положення про монархію. 24 лютого Фігерес сформував новий уряд, а через місяць розпустив Асамблею, одночасно скасувавши рабство у Пуерто-Рико і скасувавши військову повинність.⁷⁶

Попри наміри провести демократичні вибори у травні 1873 року, унітаристи, побоюючись успіху федералістів, спробували організувати державний переворот 23 квітня, але їхня змова провалилася. Вибори все ж таки відбулися 10 травня, що відкривало шлях до подальших драматичних подій у країні.⁷⁷

Після перемоги федералістів у Першій Іспанській Республіці розгорілися суперечки щодо шляхів реорганізації держави. Помірковане крило, яке очолював Пі і Марґаль, наполягало на тому, що перед запровадженням федеративного устрою необхідно стабілізувати суспільство. Натомість радикали вважали, що федерація має формуватися негайно знизу, через ініціативу місцевих громад, що

⁷⁵Surwillo, L. *Enslaved by Liberalism: Spain after 1868*. Lewisburg: Bucknell University Press, 2014. P. 189.

⁷⁶Там само...P. 192

⁷⁷LORITE, José Enrique: “La Andalucía: la visión de un diario republicano sobre la figura de Prim (1868-1871), *Revista Internacional de Historia de la Comunicación*, 7, 2016. P. 27.

автоматично приведе до встановлення миру й порядку. Обидві сторони запропонували свої варіанти нової Конституції, проте проект радикалів був відхилений, після чого 1 липня вони демонстративно залишили Кортеси.⁷⁸

У цей час Пі і Марґаль, який змінив Естаніслао Фігереса на посаді президента Республіки, намагався прискорити ухвалення поміркованого проекту Конституції, але безуспішно. Вихід радикалів із парламенту спровокував початок кантональної революції: перше повстання спалахнуло в Картахені й швидко охопило міста південного та східного узбережжя Іспанії. До кризи додалася й інша проблема — у липні 1873 року в Алької вибухнуло загальне повстання робітників, що почалося зі страйку, але незабаром переросло у збройний виступ. Повстання було придушене військовою силою, однак ідеї кантоналізму ширилися дедалі ширше. Кантональні республіки самочинно проголошували федерацію, що ще більше ускладнювало становище Пі і Марґалю. Його небажання застосувати силу проти повстанців спричинило політичну кризу. Врешті-решт його змінив на посаді президента республіки Николас Сальмерон, який пообіцяв рішуче відновити порядок і одночасно впровадити соціальні реформи.⁷⁹

Кантональний рух виник як відповідь на побоювання, що республіка зійде на правочентристський курс, і водночас став засобом натиску, щоб прискорити встановлення федералізму. Соціально-економічно кантоналізм об'єднував різні вимоги: від запровадження прямої демократії та муніципальної автономії до ліквідації військової повинності й податків, перерозподілу землі, боротьби проти впливу церкви та захисту інтересів середнього класу і простого населення. Незважаючи на децентралізаторський характер, рух не ставив під сумнів цілісність і єдність Іспанії.⁸⁰

Кантональна революція розпочалася в Картахені 12 липня 1873 року і стрімко поширилася на інші міста: Валенсію, Аліканте, Альмасу, Мурсію, Севілью, Кадіс, Саламанку, Малагу та інші. 20 липня уряд Сальмерона почав

⁷⁸Manuel Tuñón de Lara, *Historiografía española contemporánea*, Madrid: Siglo XXI. 1980.

⁷⁹Там само...

⁸⁰Miguel Artola Gallego, *La burguesía revolucionaria (1808 - 1874)*, cap.7. Madrid: Alianza. 1973

каральну операцію проти кантонистів; 21 липня кораблі, що перебували під контролем Картахени, були оголошені піратськими. Протягом кінця липня та початку серпня було подавлено основні осередки кантоналізму в Андалусії та Валенсії. Найдовше трималися Малага, що капітулювала 19 вересня, та Картахена, яка здалася тільки в січні 1874 року.⁸¹

Пі і Маргаль подав на розгляд Кортесів проект Конституції федеративної республіки. Однак тільки після поразки більшості кантонів 11 серпня вдалося розпочати обговорення цього документу за нового президента — Ніколаса Сальмерона. Проте через брак зацікавленості серед депутатів і численні кризи обговорення було припинене вже через три дні. Конституційний проект 1873 року, укладений поспіхом Еміліо Кастеларом, відрізнявся слабкою структурованістю. У ньому Іспанія проголошувалась федерацією з 17 штатів, серед яких були також Куба і Пуерто-Рико. Документ гарантував права громадян і визначав розподіл повноважень між федеральною владою і штатами.⁸²

6 вересня 1873 року Сальмерон подав у відставку, відмовившись підписати смертні вироки для військових, які підтримали карлістів. Противник страти з моральних міркувань, він обрав відхід від влади замість компромісу з власними переконаннями. Новим президентом став Еміліо Кастелар, який, незважаючи на участь у розробці федерального проекту, був прихильником централізованої республіки. Він організував мобілізацію резервістів для боротьби як із карлістами, так і з кантональними повстаннями, відклав розгляд Конституції, підписав смертні вироки, від яких відмовився Сальмерон, і повернув на політичну арену ряд радикальних діячів, серед яких генерал Серрано.⁸³

2 січня 1874 року Кастелар виступив перед Кортесами з доповіддю, але парламент висловив йому недовіру. Наступного ранку генерал Павія вивів війська та гвардію і оточив Конгрес, змусивши депутатів евакуюватися після

⁸¹Там само...

⁸²Там само...

⁸³Miguel González, Román. “La Pasión Revolucionaria. Culturas políticas republicanas y movilización popular en la España del siglo XIX”. 2007. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

короткої перестрілки. Так без великого опору закінчився республіканський експеримент. Після розгону парламенту Павія провів нараду з впливовими військовими та політичними лідерами, включно із Серрано, Кончею, Завалою, Сагастою і Кановасом. Було вирішено створити новий уряд під керівництвом Серрано, формально зберігаючи республіканську форму, але з фактичним переходом до особистої диктатури. Павія запевнив, що метою перевороту було не знищення республіки, а ліквідація загрози федералізму, який не мав підтримки ані серед армії, ані серед "людей порядку".⁸⁴

У 1874 році країною фактично керував Серрано, обіймаючи посаду глави держави без конституційної основи: Конституція 1869 року була заморожена, а нова так і не була ухвалена. Влада трималася завдяки армії — єдиній силі, здатній утримати стабільність у розділеній країні.⁸⁵

Весь 1874 рік Іспанія перебувала у стані тимчасового врядування: війна на Кубі та карлістське повстання продовжувались, а Картахена ще чинила опір. У цих умовах поступово визрівала ідея відновлення монархії. Хоча Кановас прагнув повернути Альфонсо мирним шляхом, без військового втручання, генерал Мартінес Кампос вирішив діяти інакше. 26 грудня він покинув Мадрид і вирушив до Сагунто. 29 грудня, виголосивши промову перед військами, він проголосив Альфонсо XII новим королем Іспанії. Після цього Серрано втік до Франції, завершивши перехід до нового етапу в історії Іспанії — Реставрації Бурбонів.⁸⁶

Перехід Іспанії від монархії до республіки і її подальша дезінтеграція до реставрації Бурбонів стали результатом політичної кризи після зречення короля

⁸⁴MORENO ALONSO, Manuel: "La Revolución española de 1868 desde Inglaterra", Revista de historia contemporánea, 2, 1983. P. 55.

⁸⁵Serrano García, Rafael. "La Federal. La Primera Republica española". Sílex. Madrid. "Progreso y Libertad. El Partido Progresista en la Revolución Liberal Española". 2001. Alianza Editorial. Madrid

⁸⁶Serrano García, Rafael. "La Federal. La Primera Republica española". Sílex. Madrid. "Progreso y Libertad. El Partido Progresista en la Revolución Liberal Española". 2001. Alianza Editorial. Madrid

Амадео Савойського. Конституція 1869 року, яка була проголошена після повалення Ізабели II, не змогла стати стабільною основою для нової політичної системи через суперечності між унітаристами та федералістами.

Отже, Республіка зіткнулася з серйозними труднощами через карлістські та кубинські війни, соціальні заворушення та внутрішні політичні конфлікти. Ситуація загострилася після проголошення республіки в 1873 році через кантоналізм і спроби децентралізації влади, що призвели до дестабілізації. Політичні розбіжності між федералістами і унітаристами сприяли відсутності єдності, а численні перевороти і військова підтримка визначили кінець республіки. Військовий переворот 1874 року, очолюваний генералом Павією, призвів до реставрації Бурбонів, коли на трон повернувся Альфонсо XII.

РОЗДІЛ 4

ЗМІНИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ ІСПАНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ліберальна революція ліквідувала станове суспільство, замінивши його суспільством класів, де всі є рівними перед законом, але нерівними в плані доходів та власності. Станові групи Старого Режиму поступилися місцем новому розподілу, властивому капіталістичному суспільству. Нові закони встановили юридичну рівність для всіх громадян, скасувавши привілеї, які раніше надавались через народження, титули або приналежність до церкви. Нобілітет втратив свої феодальні права, але зміцнив економічну владу завдяки земельним реформам. Він став частиною правлячих кіл буржуазії. Церква втратила економічне панування, а її вплив серед робітничого класу та інтелектуалів значно знизився. Незважаючи на втрату економічної влади, церква залишалася впливовою у соціальній та культурній сферах, продовжуючи контролювати освітній процес.⁸⁷

Буржуазія поступово ставала новим правлячим класом, отримуючи дедалі більший вплив на політичне й економічне життя. Спочатку представники цього класу підтримували прогресивні ідеї, зокрема прагнули ліквідувати привілеї аристократії та церкви, які утримували значну частину соціальної і економічної влади. Однак з часом, із зростанням їхньої влади та ресурсів, буржуазія все більше схилялася до консервативних ідей, прагнучи зберегти й укріпити своє нове положення в суспільстві.⁸⁸

Вища буржуазія складалася переважно з осіб, які займали високі посади в армії та державній адміністрації. Ці люди здобули значний вплив завдяки своїй владі й ресурсам, адже саме вони мали доступ до великих фінансових потоків і політичних рішень. Їхнє становище дозволяло їм успішно маневрувати між

⁸⁷Surwillo, L. *Enslaved by Liberalism: Spain after 1868*. Lewisburg: Bucknell University Press, 2014. P. 191.

⁸⁸FORNER MUÑOZ, Salvador: “Estado y clases sociales en la Revolución española de 1868”, *Anales de la Universidad de Alicante: Historia contemporánea*, 2, 1983. P. 95.

різними політичними силами та здійснювати вплив на важливі рішення, що формували державну політику.⁸⁹

Середній клас складався з торговців, юристів, лікарів та представників інших професій, які мали стабільні доходи та певний соціальний статус. Ці люди часто займали проміжне положення між вищою буржуазією та малими підприємцями, намагаючись зберегти свій статус і мати можливість для розвитку у суспільстві.⁹⁰

Мала буржуазія була представлена переважно невеликими підприємцями, торговцями, ремісниками, а також власниками малих майстерень та магазинів. Їхнє становище було значно менш стабільним порівняно з середнім класом, і багато з них відчували труднощі в умовах економічної конкуренції. Проте вони займали важливе місце в міських громадах, адже їхні підприємства забезпечували робочі місця та сприяли розвитку економіки на місцевому рівні.⁹¹

Народна маса, що складала більшість населення, включала селян та промислових робітників. Селяни залишалися на найнижчому щаблі соціальної ієрархії, їхні умови життя були надзвичайно тяжкими, що призводило до численних заворушень і протестів, зокрема в аграрних регіонах. Селянська боротьба за кращі умови життя та землю була основною причиною соціальної напруги того часу. Водночас кількість промислових робітників постійно зростала, оскільки індустріалізація сприяла розвитку фабрик і заводів. Проте умови праці на цих підприємствах були поганими, а заробітки — низькими, що призводило до виникнення робітничих протестів і страйків. Робітники були найбільш уразливою частиною суспільства, часто експлуатовані роботодавцями, що спричиняло нові соціальні конфлікти.⁹²

⁸⁹FORNER MUÑOZ, Salvador: “Estado y clases sociales en la Revolución española de 1868”, *Anales de la Universidad de Alicante: Historia contemporánea*, 2, 1983. P. 98.

⁹⁰Там само... P.100.

⁹¹Там само... P. 101.

⁹²FORNER MUÑOZ, Salvador: “Estado y clases sociales en la Revolución española de 1868”. P. 99.

Селяни та ремісники, які шукали кращі умови життя, часто залишали села та вирушали до міст, сподіваючись на кращу долю. Однак виявилося, що умови життя в урбанізованих районах не завжди відповідали їхнім сподіванням. На місці обіцяного добробуту вони стикалися з тими ж самими, а іноді й гіршими умовами праці, що були в сільській місцевості. Міські заводи та фабрики не завжди пропонували кращі умови для працівників, і часто їхня праця була експлуаторською та тяжкою. Це призвело до того, що робітники поступово усвідомлювали своє соціальне становище та класову приналежність, що, у свою чергу, стимулювало створення організацій, покликаних захищати їхні права. Ті ж самі процеси відбувалися і серед ремісників, які опинялися у складних економічних умовах.⁹³

Однією з характерних рис низьких соціальних класів було явище домашнього обслуговування, де більшість працівників становили жінки. Вони працювали в будинках аристократичних та буржуазних сімей, виконуючи домашні обов'язки, готуючи їжу, доглядаючи за дітьми та іншими членами родини. Це стало одним із основних джерел праці для жінок, але умови праці були важкими, а права робітниць часто ігнорувалися. Їхня праця була важкою і низькооплачуваною, що ще більше погіршувало їхнє становище у суспільстві.⁹⁴

В умовах нового політичного устрою, що виник після ліберальних реформ, на перший погляд, всі громадяни стали рівними перед законом. Вони піддавалися однаковим юридичним нормам, платили податки, були судимі за однаковими правилами, і теоретично мали рівні політичні права. Однак, на практиці, це не завжди відповідало дійсності. Право голосу та участі у політичному житті було обмежене, і багато людей, зокрема бідні, залишалися поза політичним процесом. Крім того, соціальна мобільність була обмежена, і

⁹³Nieto, Alejandro. "La Primera República Española. La Asamblea Nacional: febrero-mayo 1873". 2021. Comares. Granada.

⁹⁴Так само...

люди визначалися не тільки за їхнім політичним статусом, а й за їхнім економічним становищем і приналежністю до певного соціального класу.⁹⁵

У ліберальній Іспанії XIX століття, як і в багатьох європейських країнах, чітко сформувалися дві великі соціальні групи: буржуазія та пролетаріат. Буржуазія володіла міською, індустріальною та аграрною власністю, і здебільшого становила правлячий клас. Це були великі власники фабрик, землевласники, а також високопосадовці, які мали значний вплив на економічне та політичне життя країни. З іншого боку, пролетаріат складався з робітників, які не мали власності і заробляли лише свою зарплату, працюючи на заводах чи фабриках. Ці класи мали значні соціальні відмінності, що визначали їхні умови життя та становище у суспільстві.⁹⁶

Соціальні умови життя в цих групах були досить різними. Буржуазія користувалася значними економічними привілеями, мала доступ до освіти, медичних послуг та інших благ, що дозволяло їй жити в кращих умовах. У той час як пролетаріат часто жив в бідності, стикаючись із поганими умовами праці та відсутністю соціальних гарантій. Відмінності між цими класами ставали джерелом соціальної напруженості, що призводило до різних форм протестів та соціальних заворушень. У порівнянні зі старим режимом, ці нові форми соціального конфлікту вже не обмежувалися лише боротьбою за привілеї чи титули, а ставали частиною ширшого класового протистояння між буржуазією та робітничим класом.⁹⁷

Нерівність у розподілі багатства та важкі умови життя і праці робітничого класу та бідних селян стали основною причиною виникнення нових соціальних рухів і політичних ідеологій. Ці рухи вимагали покращення умов праці та рівня

⁹⁵Pedro Ruiz Torres, "Del Antiguo Régimen al Nuevo Régimen: carácter de la transformación". En Antiguo Régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola. Vol.1 Madrid: Alianza editorial. 1994.

⁹⁶Surwillo, L. Enslaved by Liberalism: Spain after 1868. Lewisburg: Bucknell University Press, 2014. P. 204.

⁹⁷Surwillo, L. Enslaved by Liberalism: Spain after 1868...P. 206.

зарплат для найбільш незаможних верств населення, а також активно критикували капіталістичну систему, вважаючи її соціально несправедливою, оскільки вона лише посилювала розрив між багатими та бідними. Норми та правила, які регулювали цей новий тип трудових відносин, були дуже схожими в різних країнах і відрізнялися від тих, що існували в попередні епохи. Робітники, наймані власниками промислових підприємств, отримували за свою працю дуже низьку заробітну плату, що ставало причиною значних соціальних протестів. Крім того, на фабриках працювали жінки та діти, починаючи з семи років, які отримували значно меншу оплату порівняно з чоловіками. Робочий день, як правило, не мав чітких меж, і тривав від 12 до 14 годин на день, шість днів на тиждень, при цьому працівники отримували оплату тільки за фактично відпрацьовані дні.⁹⁸

У таких умовах навіть найменша спроба протесту або висловлення незадоволення призводила до звільнення, а система соціального забезпечення була відсутня: не було ніякої підтримки у випадку хвороби, нещасного випадку, безробіття чи старості. Це призводило до того, що більшість робітників і селян жила в постійному страху за своє існування. У селян також не було кращих умов, якщо вони не були власниками землі. Орендарі, що платили оренду за можливість працювати на землі, та наймити, які продавали свою працю за заробітну плату, жили в найбільш скрутних умовах. Система оренди та залежності від великих землевласників лише погіршувала їхній соціальний статус.⁹⁹

Роль жінок у такій системі була обмежена традиційними поглядами, що підкорювали їх чоловікам і позбавляли права на політичну участь та рівні права з чоловіками. Проте навіть в межах цього обмеженого соціального статусу жінки мали різні умови життя залежно від їхнього походження, сімейного стану та

⁹⁸Surwillo, L. *Enslaved by Liberalism: Spain after 1868*. Lewisburg: Bucknell University Press, 2014. P. 210-211.

⁹⁹Nieto, Alejandro. "La Primera República Española. La Asamblea Nacional: febrero-mayo 1873". 2021. Comares. Granada.

багатства. Ті, хто належав до елітних верств суспільства, вважалися благородними й мали визначену мету — шлюб з високопрофільним чоловіком. Їхня освіта була спрямована на підготовку до виконання ролі дружини та матері, вони мали певну культурну базу для підтримки соціальних зв'язків та виконання домашніх обов'язків, а також дотримувалися суворих моральних норм.

З іншого боку, жінки, що належали до робітничого або селянського класу, мали зовсім інше життя, часто спільно з чоловіками вони працювали на виробництвах, в господарствах або фабриках. Їхня роль у трудовому процесі була важливою, адже вони разом з чоловіками становили основну робочу силу, але в той же час їхній соціальний статус залишався дуже низьким. Вони часто були вимушені працювати на важких та низькооплачуваних роботах, що ще більше посилювало їхній соціальний та економічний тиск.¹⁰⁰

Одним із найбільш важливих аспектів соціальних змін під час Першої Республіки стало питання прав жінок. Хоча в області виборчого права для жінок не було досягнуто значних успіхів — з огляду на загальну політичну обмеженість прав громадян того часу, — все ж почали виникати важливі дискусії щодо місця жінок у суспільстві. Це був час, коли жінки все активніше висловлювали свої вимоги на отримання прав та рівних можливостей у різних сферах життя.¹⁰¹

Феміністські активістки, скориставшись цим політичним і соціальним контекстом, почали боротися за розширення прав жінок у суспільному житті. Вони вимагали більше представництва жінок у політиці, а також рівних прав на освіту та доступ до робочих місць. Це був період, коли почали формуватися перші феміністські організації, що поставили за мету боротьбу за гендерну рівність та права жінок. Ці організації не лише виступали за покращення

¹⁰⁰Historia de España: transformaciones económicas y sociales del Sexenio. URL: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/transformaciones-economicas-sociales-sexenio-historia-espa%C3%B1a/20230619202217213183.html>

¹⁰¹Там само...

соціального становища жінок, але й прагнули змінити ставлення до жінок у публічній сфері, де їхня роль була довгий час обмежена.¹⁰²

Ідеї Просвітництва, лібералізму та соціалізму надихнули багатьох активісток і піонерок цього руху, які бачили в них основи для створення більш справедливого та рівноправного суспільства. Вони активно підтримували ідеї рівності та боротьби за права людини, намагаючись домогтися, щоб жінки отримали рівні можливості з чоловіками у всіх аспектах життя — від освіти до політики.¹⁰³

Хоча ці зусилля передвіщали майбутні соціальні зміни та надихали на боротьбу за права жінок, ефективне розширення політичних і соціальних прав жінок було значно обмежене, і з кінцем Першої Республіки багато з цих ініціатив і рухів були припинені або відступили в тінь. Проте цей період став важливим етапом у розвитку жіночого руху, який заклав основи для подальших зусиль у боротьбі за рівність і права жінок у наступні десятиліття. Рух за права жінок під час Першої Республіки був лише початком великого соціального процесу, який зрештою привів до значних змін у соціальній структурі Іспанії та інших країнах.

104

Проголошення Першої Іспанської Республіки стало безперечним поворотним моментом у розвитку концепції державності. Вперше було висловлено ідею, що держава має не лише управляти суспільством, а й активно брати на себе завдання, які ми сьогодні пов'язуємо із захистом соціальних прав громадян.¹⁰⁵

¹⁰²Там само...

¹⁰³Pérez Garzón, J. S. El Sexenio Democrático en el proceso de modernización de la España contemporánea. // Historia Contemporánea. 2001. № 23. C. 33–56. URL: <https://journals.openedition.org/bhce/1428>

¹⁰⁴Pérez Garzón, J. S. El Sexenio Democrático en el proceso de modernización de la España contemporánea. // Historia Contemporánea. 2001. № 23. C. 33–56. URL: <https://journals.openedition.org/bhce/1428>

¹⁰⁵La Primera República Española (1873-1874). URL: <https://www.sabuco.com/historia/Irepublica.pdf>

Після перемоги республіканців на виборах до Установчих зборів Пі-і-Маргалл у своїй вступній промові наголосив на необхідності якнайшвидшого створення проекту нової Конституції. Однак першочерговим завданням він вважав проведення нагальних реформ: розподіл земельної власності, створення змішаних судів, де б працювали і працівники, і роботодавці, встановлення контролю за дитячою працею, впровадження безкоштовної та обов'язкової державної освіти, відокремлення церкви від державних інституцій та остаточне скасування рабства на Кубі.¹⁰⁶

У своїй промові Пі-і-Маргалл закликав усіх державних службовців федеративної республіки об'єднати зусилля для збереження нової державної форми. Він також пообіцяв запровадити спеціальний закон, який би тимчасово призупиняв конституційні гарантії для досягнення балансу між громадськими свободами та необхідністю підтримки громадського порядку. У травні 1873 року була створена спеціальна комісія для розробки великомасштабного плану аграрної реформи. Основними її пропозиціями стали: надання землі для роботи найманим робітникам на громадських і муніципальних угіддях, скасування незаконної форми оплати праці, передача лісів і пасовищ у колективну власність під управлінням місцевих органів влади. Ці заходи викликали глибоке занепокоєння серед заможних класів, які побоювалися втрати своїх економічних привілеїв.¹⁰⁷

Окрім аграрних питань, на порядку денному стояли й інші важливі реформи, спрямовані на покращення життя широких верств населення. Планувалося скоротити тривалість робочого дня до дев'яти годин, що стало би безпрецедентною подією в історії Іспанії. Також передбачалося вперше встановити мінімальну заробітну плату на рівні шести реалів. Уряд мав намір

¹⁰⁶López González, J. L. La Primera República Española: desunión e inestabilidad políticas en el debate parlamentario / José Luis López González // Revista de Estudios Políticos. 2015. № 167. P. 64.

¹⁰⁷López González, J. L. La Primera República Española: desunión e inestabilidad políticas en el debate parlamentario / José Luis López González // Revista de Estudios Políticos. 2015. № 167. P. 68.

заборонити дитячу працю серед дітей шкільного віку та встановити чіткі санітарні норми для праці жінок, яких у той час вважали «слабкою статтю».

Таким чином, Перша Республіка спробувала втілити амбітну програму соціальних реформ, яка значно випереджала свій час і закладала основи майбутнього розвитку соціальної держави.

РОЗДІЛ 5

ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

Демократичне шестиріччя стало епохою глибоких політичних і соціально-економічних змін в Іспанії. Період почався із Революції 1868 року ("La Gloriosa"), що повалила королеву Ізабеллу II, і тривав до встановлення реставрації монархії в особі Альфонса XII у 1874 році. На протязі цих років країною правили кілька різних урядів: тимчасовий уряд (1868–1871), монархія Амадео I (1871–1873) та Перша Іспанська республіка (1873–1874). Кожен із цих режимів намагався впровадити економічні реформи, однак нестабільність, війни й глибокі соціальні суперечності ускладнювали їх реалізацію.¹⁰⁸

Після революції 1868 року ("La Gloriosa") влада в Іспанії перейшла до рук лідерів революційного руху, серед яких виділялися генерали Хуан Прім і Франсіско Серрано, а також низка ліберальних політиків. Перед Тимчасовим урядом стояли надзвичайно складні завдання: стабілізувати країну, яка перебувала у стані політичної кризи, розробити нову демократичну конституцію та підготувати умови для встановлення нового монархічного режиму. Однак уряд також почав реалізовувати амбітну програму економічних реформ, яка мала на меті модернізацію іспанської економіки та суспільства.¹⁰⁹

По-перше, було проголошено ліквідацію залишків феодальних прав. Уряд скасував усі феодальні привілеї та податки, які століттями обтяжували селянство. Проте ці заходи мали обмежений реальний ефект: земля, яка була основним джерелом багатства, залишалася у руках великих землевласників. Дрібні селяни не отримали доступу до землі, що призвело до подальшого загострення соціальної нерівності на селі.¹¹⁰

¹⁰⁸Коротка історія Іспанії. Безлад, надія, крах. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/korotka-istoriya-ispaniyi-9-bezlad-nadiya-krakh-xDCst> (дата звернення 27.04.2025)

¹⁰⁹Josep Fontana i Lázaro, "Cambio económico y crisis política. Reflexiones sobre las causas de la Revolución de 1868", En Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX. Barcelona: Editorial Ariel. 1987.

¹¹⁰SÁENZ REGALADO, Pedro: "La caída de Isabel II: Los intereses económicos detrás del éxito revolucionario de 1868", Historia Digital, XX, 35, 2020. P. 25.

По-друге, продовжилась аграрна реформа, що базувалася на процесах "десамордіам'єнто" — роздержавлення земель, розпочатого ще в 1830–1840-х роках за урядів Мендесабаля і Мадосо. Державні, церковні та муніципальні землі активно виставлялися на продаж з наміром сформувати клас заможних і незалежних фермерів. Проте фактичні результати реформи виявилися протилежними очікуванням: через брак коштів у простого населення більшість земель скуповували великі буржуа, аристократія та нові фінансові еліти. Це лише закріпило існуючу соціально-економічну ієрархію та сприяло подальшій концентрації земельної власності.¹¹¹

По-третє, Тимчасовий уряд активно підтримував лібералізацію економіки. Було знижено митні тарифи, відкрито внутрішній ринок для іноземних товарів та заохочено залучення закордонних інвестицій. Передбачалося, що такі заходи стимулюватимуть економічне зростання та модернізацію промисловості. Однак в умовах слабкої національної виробничої бази та технологічного відставання Іспанії ці реформи мали негативні наслідки. Іспанська продукція виявилася неконкурентоспроможною у порівнянні з товарами з більш індустріально розвинених країн, таких як Велика Британія та Франція. Це призвело до краху багатьох місцевих виробників і поглиблення економічної кризи.¹¹²

Ще одним важливим напрямом було реформування фінансової системи. Тимчасовий уряд прагнув стабілізувати державні фінанси, які потерпали від величезного дефіциту та непосильного державного боргу. Для цього проводилася реструктуризація боргових зобов'язань, випускалися нові державні облігації, однак цих заходів виявилось недостатньо для повноцінного відновлення фінансової стабільності.¹¹³

У підсумку, наслідки економічних реформ Тимчасового уряду виявилися неоднозначними. Аграрна реформа не вирішила проблему доступу селян до землі, лібералізація торгівлі послабила національне виробництво, а фінансова

¹¹¹SÁENZ REGALADO, Pedro: "La caída de Isabel II: Los intereses económicos detrás del éxito revolucionario de 1868", Historia Digital, XX, 35, 2020. P. 27.

¹¹²Там само...Р. 30.

¹¹³Там само...Р. 32.

система залишалася вкрай нестабільною. Соціальні суперечності загострилися, нерівність поглибилася, що лише посилювало політичну напруженість у країні та заклало основу для подальших кризових явищ у наступні роки.

Рис. 5.1. Нова монета

Монетна реформа в Іспанії у стала важливою частиною спроб модернізації фінансової системи в період Демократичного шестиріччя. Передумови для цієї реформи були досить серйозними: до 1868 року грошовий обіг в Іспанії характеризувався надзвичайною строкатістю і хаосом. В обігу перебували старі монети різних періодів, іноземні гроші, часто з дуже різною реальною металевою вартістю, що створювало труднощі для торгівлі, обліку та державних фінансів. На додачу до цього, фінансова система країни залишалася вкрай нестабільною: Іспанія потерпала від високого державного боргу, хронічного бюджетного дефіциту та інфляції. У таких умовах стабілізація валюти ставала не просто економічною потребою, а невідкладним завданням для політичної влади.¹¹⁴

У 1868–1869 роках Тимчасовий уряд під керівництвом генерала Серрано ініціював глибоку монетну реформу, спрямовану на уніфікацію грошової системи. Одним із ключових кроків стало приєднання Іспанії до Латинської монетної унії (Union Monétaire Latine), створеної у 1865 році Францією, Бельгією, Італією та Швейцарією. Латинська монетна унія мала на меті

¹¹⁴Serna, Justo y Pons, Anacleto: «En su lugar. Una reflexión sobre la historia local y el microanálisis», Prohistoria: historia, políticas de la historia, 6, 2002. P.109.

стандартизувати випуск монет у Європі для полегшення взаємних розрахунків та розвитку торгівлі.¹¹⁵

У межах цієї реформи Іспанія перейшла на нову валюту — песету, яка офіційно стала основною грошовою одиницею країни. Одна песета

поділялася на 100 сентаво. Було введено нову єдину систему карбування монет за зразком французького франка. Згідно із принципами біметалізму, золото і срібло співіснували на основі фіксованого співвідношення вартості, що мало гарантувати стабільність обігу грошей. Крім того, було встановлено суворі стандарти ваги та проби металу, що використовувався для виготовлення монет.

Основними цілями реформи були:

- стандартизація вагових і якісних характеристик монет;
- усунення хаосу різноманітних монет в обігу;
- полегшення зовнішньої торгівлі та економічної взаємодії з європейськими державами;
- підвищення довіри до іспанської валюти як усередині країни, так і за її межами.

Реформа принесла певні позитивні результати. Фінансова система стала прозорішою й упорядкованішою, що, у свою чергу, сприяло стабілізації грошового обігу. Значно поліпшилася ситуація у сфері зовнішньої торгівлі: стандартизована валюта спрощувала міжнародні розрахунки, а песета почала здобувати довіру на міжнародному рівні.¹¹⁶

Однак ефективність реформи була обмеженою через низку негативних факторів. Економічна криза 1873 року, що збіглася у часі з політичною нестабільністю, зокрема Першою Іспанською республікою, значно послабила

¹¹⁵Там само... Р. 110.

¹¹⁶Serna, Justo y Pons, Anacleto: «En su lugar. Una reflexión sobre la historia local y el microanálisis», Prohistoria: historia, políticas de la historia, 6, 2002. P. 112-113.

позитивний ефект реформи. Великі соціальні суперечності, глибока бідність значної частини населення та відсутність широкомасштабних економічних перетворень у промисловості й сільському господарстві не дозволили монетній реформі стати основою для тривалого економічного зростання.¹¹⁷

Монархія Амадео I (1871–1873) стала невдалою спробою модернізації Іспанії в умовах глибокої політичної та соціальної кризи. Після тривалих пошуків нового монарха, ініційованих після вигнання Ізабелли II, іспанський Кортес обрав на престол італійського принца Амадео Савойського, сина короля Італії Віктора Емануїла II. Запрошення іноземного монарха мало на меті забезпечити нейтралітет у внутрішніх суперечках і провести необхідні реформи. Проте його правління тривало лише два роки й супроводжувалося постійними труднощами та нестабільністю.¹¹⁸

Одним із основних завдань урядів за часів Амадео I (особливо кабінетів під керівництвом генерала Серрано і політика Руїса Сорільї) було стимулювання економіки. Вони намагалися реалізувати низку важливих економічних реформ:

1. Підтримка залізничного будівництва: Влада активно сприяла розвитку транспортної інфраструктури через надання концесій приватним компаніям і податкових пільг для інвесторів. Ідея полягала в тому, щоб модернізувати країну, покращити внутрішні перевезення та стимулювати торгівлю. Залізниці мали стати основою для економічної інтеграції різних регіонів Іспанії.

2. Спроби податкової реформи: Було запропоновано низку проєктів реформування системи оподаткування з метою зменшення хронічного бюджетного дефіциту, який продовжував підривати фінансову стабільність держави. Реформи передбачали запровадження більш справедливої системи

¹¹⁷Vilches, J. La Primera República Española (1873–1874): De la utopía al caos. URL: <https://rodin.uca.es/bitstream/handle/10498/32244/13Resen%CC%83as%2BTROCADERO2023-Alan%CC%83a.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

¹¹⁸Mira Abad, A. Amadeo I. Imaginario monárquico y (re)masculinización del trono español / Alicia Mira Abad // Ayer. 2023. № 132(4). P. 237-238.

збору податків, проте ці ініціативи наštовхнулися на опір у парламенті, де сильними залишалися інтереси великих землевласників і буржуазії.

3. Інвестиції в промисловість: Уряд надавав фінансову підтримку окремим секторам промисловості, зокрема вугільним шахтам, текстильним фабрикам та металургійним підприємствам. Мета полягала в заохоченні індустріалізації як шляху до підвищення економічної могутності країни. Однак реального прориву у цій сфері досягти не вдалося, переважно через брак капіталів, нестабільність внутрішнього ринку та загальну політичну невизначеність.¹¹⁹

Попри певні позитивні наміри, результати правління Амадео I виявилися розчаровуючими для широких верств населення. Одним із головних наслідків стало поглиблення соціальних протиріч. Аграрні маси, міська біднота та ремісники не відчували значного поліпшення своїх умов життя. Земельна нерівність залишалася серйозною проблемою, а спроби стимулювання економіки на користь великих інвесторів фактично не приносили користі більшості населення. Водночас фінансова криза продовжувала загрожувати стабільності держави: державний бюджет залишався дефіцитним, борги зростали, а доходи були недостатніми для задоволення потреб уряду та реалізації соціальних програм.¹²⁰

Політична ситуація була не менш нестабільною. Відсутність єдності серед політичних партій, змови карлістів (прихильників альтернативної династії) та численні повстання і соціальні заворушення створювали атмосферу постійного політичного хаосу. Слабкість монархічної влади та нездатність ефективно управляти країною в умовах цієї нестабільності зрештою змусили Амадео I зректися престолу у лютому 1873 року.¹²¹

¹¹⁹Mira Abad, A. Amadeo I. Imaginario monárquico y (re)masculinización del trono español / Alicia Mira Abad // Ayer. 2023. № 132(4). P. 242.

¹²⁰Там само...P. 244.

¹²¹Serna, Justo y Pons, Anacleto: «En su lugar. Una reflexión sobre la historia local y el microanálisis», Prohistoria: historia, políticas de la historia, 6, 2002. P. 115.

Падіння монархії Амадео I відкрило шлях до проголошення Першої Іспанської республіки, нового етапу в історії Іспанії, хоча й такого ж нестабільного. Хоча період його правління залишив певні інституційні та економічні зрушення, він наочно продемонстрував глибину структурних проблем країни і показав, наскільки важко було реформувати Іспанію в умовах політичної роздробленості та соціальної напруженості.¹²²

Після зречення Амадео I, Іспанія проголосила Першу Іспанську Республіку в 1873 році, відкривши короткий, але надзвичайно насичений період, в якому країною правили чотири президенти поспіль: Фігерас, Пі-і-Маргалл, Салмерон і Кастельяр. Цей період став часом великої політичної нестабільності та спроби впровадження утопічних реформ в умовах повного хаосу.

Аграрна реформа Пі-і-Маргалла стала однією з основних спроб навести порядок у сільському господарстві. Вона передбачала розподіл громадських і муніципальних земель серед безземельних селян, експропріацію необроблюваних земель без компенсації та створення колективної власності на ліси і пасовища. Однак ці амбіційні ініціативи не були реалізовані через політичну нестабільність і відсутність підтримки з боку великих землевласників.

¹²³

Соціальні заходи, що були впроваджені урядами республіки, включали регулювання дитячої праці, обмеження тривалості робочого дня до 9 годин, введення мінімальної заробітної плати та створення змішаних судів для розгляду трудових спорів. Ці ініціативи мали на меті поліпшити умови праці та боротьбу з експлуатацією робітників, але також зіштовхувалися з величезними труднощами у реалізації через відсутність стабільності та підтримки.¹²⁴

¹²²Serrano García, Rafael. "La Federal. La Primera Republica española". Sílex. Madrid. "Progreso y Libertad. El Partido Progresista en la Revolución Liberal Española". 2001. Alianza Editorial. Madrid

¹²³Vilches, Jorge (2001). Progreso y Libertad. El Partido Progresista en la Revolución Liberal Española. Madrid: Alianza Editorial

¹²⁴Vilches, Jorge. "La Primera República Española (1873-1874). De la utopía al caos". 2023. Espasa. Barcelona.

Для боротьби з фінансовою кризою уряди республіки намагалися централізувати податкові надходження для подолання дефіциту бюджету. Також були ініційовані програми громадських робіт для стимулювання внутрішнього ринку, проте через політичну і соціальну напругу ці заходи не принесли бажаних результатів.

Нереалізованість більшості реформ стала результатом глибокої політичної анархії. Країна переживала федералістські заколоти, карлістську війну та кубинську війну, що значно ускладнило будь-які спроби стабілізації. Заможні класи, які сприймали економічні ініціативи республіканців як загрозу своїм інтересам, відмовилися підтримувати нову форму влади. Це призвело до втрати підтримки серед еліт та гальмувало реформаторський процес.¹²⁵

Загалом, Перша Іспанська Республіка стала яскравим прикладом того, як навіть найамбітніші соціальні та економічні реформи можуть не спрацювати, коли країна перебуває в умовах політичного хаосу та соціальної напруженості. Поглиблення економічного розпаду і безперервні конфлікти призвели до швидкого падіння республіки, і вона завершила своє існування в 1874 році, відкривши шлях до реставрації монархії під керівництвом Альфонса XII.

Економічні реформи революційного шестиріччя стали амбітною спробою модернізувати Іспанію, подолати феодальні пережитки та інтегрувати країну в сучасну європейську економічну систему. Ліквідація залишків феодалізму, продовження процесів роздержавлення земель, лібералізація торгівлі, уніфікація монетної системи, спроби індустріалізації та соціальних реформ — усе це свідчить про прагнення створити економічно розвинену і справедливішу державу.

Однак реальні результати реформ революційного шестиріччя виявилися обмеженими через декілька ключових факторів. Соціальна нерівність лише посилилася: земельна реформа не дала очікуваного ефекту — замість створення численного класу дрібних землевласників землю скуповували великі

¹²⁵Vilches, Jorge. “La Primera República Española (1873-1874). De la utopía al caos”. 2023. Espasa. Barcelona.

землевласники й буржуазія, що ще більше поглибило розрив між багатими й бідними. Фінансова нестабільність зберігалася протягом усього періоду: державний борг залишався високим, спроби податкових реформ зазнавали невдач, а серйозних внутрішніх інвестицій в економіку бракувало. Політична анархія, часта зміна урядів і відсутність єдності серед правлячих еліт не дозволяли стабільно реалізовувати навіть найнеобхідніші економічні проєкти.

ВИСНОВКИ

Іспанська революція 1868 року стала конфліктом між елітними групами, що мали протилежні політичні цілі та здатність залучати на свою сторону різні верстви суспільства. Обидві сторони прагнули контролю над державною владою та її впливом на соціальні процеси. Хоча вони мали подібне соціальне походження та політичну поведінку, головною відмінністю було ставлення до монархії. Помірковані еліти підтримували монархію, спираючись на церкву й духовенство, тоді як революційні сили об'єднували ліберальних інтелектуалів, прихильників секуляризму та професійні кола.

Дослідження Іспанської революції 1868 року спирається на широку джерельну базу, що охоплює як сучасні академічні дослідження, так і першоджерела доби. До ключових документів революційного періоду належить, зокрема, Конституція Іспанії 1869 року — перший правовий акт, що заклав засади нової політичної системи. Важливу інформацію також надають офіційні декларації Тимчасового уряду, які відображають бачення реформ і пріоритети постреволуційної влади. Цінним джерелом є мемуари та листування провідних політичних діячів, зокрема генерала Хуана Пріма та Франсіско Серрано, які відігравали ключову роль у поваленні монархії та спробах побудови нової державної моделі. Окрему групу становлять публіцистичні матеріали, що висвітлюють ідеологічні протиріччя між республіканцями, монархістами, карлістами та федералістами — вони дають змогу глибше зрозуміти суспільно-політичну атмосферу Іспанії кінця 1860-х років.

В іспанській історіографії XX–XXI ст. революція 1868 року досліджується в контексті кризи Бурбонської монархії, демократичного експерименту «Сексеніо Демократіко» та початку модернізаційних зрушень. Особлива увага приділяється ролі армії, нестабільності партійної системи, відсутності сталої демократичної культури.

В українській історіографії дана тема висвітлена переважно у порівняльних європейських контекстах або в працях, присвячених рецепціям Іспанії в українській культурі (зокрема, у статтях М. Варварцева та М.

Бесонової). Це свідчить про потребу глибшого академічного осмислення Іспанської революції як частини загальноєвропейського процесу політичних трансформацій.

Іспанська революція 1868 року, відома в історіографії як "La Gloriosa" або "Славна революція", стала результатом тривалої політичної кризи, викликаній авторитаризмом уряду королеви Ізабелли II, корупцією, стагнацією економіки та невдоволенням широких верств населення. Події почалися у вересні 1868 року з повстання військових, зокрема генералів Хуана Пріма і Франсіско Серрано, які об'єднали ліберально-демократичні та прогресивні сили. Вирішальною подією стала битва при Альколеа (28 вересня 1868 р.), після якої Ізабелла II втекла до Франції.

У результаті цих подій було створено Тимчасовий уряд, який очолили представники ліберальної еліти. Революція відкрила новий етап у розвитку Іспанії — період "Сексеніо Демократіко" (1868–1874), що характеризувався спробами демократичної трансформації політичної системи, включаючи ухвалення нової Конституції, спробу встановлення конституційної монархії, а згодом — проголошення Першої республіки.

Революція 1868 року стала відправною точкою глибоких, хоча й суперечливих політичних змін в Іспанії. Уперше за багато десятиліть була зроблена спроба побудови демократичної правової держави, що знайшло відображення у Конституції 1869 року. Цей документ гарантував основоположні права і свободи, серед яких свобода слова, друку, зборів, віросповідання, а також закріплював принцип поділу влад і парламентську форму правління. Втім, демократичні ініціативи наštтовхнулися на глибоку політичну фрагментацію. Суперечки між лібералами, консерваторами, федералістами та республіканцями призвели до постійної урядової нестабільності. У 1871 році на іспанський трон був запрошений іноземний монарх — Амадей Савойський, однак уже в 1873 році він зрікся престолу, після чого в країні було проголошено Першу республіку. Цей період (1873–1874) супроводжувався глибокою політичною кризою, спричиненою відсутністю чіткої політичної стратегії, зростаючим регіональним

сепаратизмом та опором з боку консервативних монархістських сил. У підсумку, у грудні 1874 року відбувся реставраційний переворот, унаслідок якого монархію було відновлено в особі Альфонсо XII.

Соціальний вимір революції 1868 року демонструє складний процес модернізації. З одного боку, були задекларовані широкі громадянські права, які формально зрівняли соціальні верстви перед законом. З іншого боку, ці права залишалися недоступними для значної частини населення через збереження високого рівня неписьменності, бідності та аграрного латифундіалізму.

У містах зросла активність середнього класу — буржуазії, інтелігенції, професійних верств. У той самий час у сільських районах зростало соціальне напруження, спричинене несправедливим розподілом землі, безробіттям і відсутністю політичного представництва. Це призвело до підвищення впливу ідеологій анархізму, соціалізму та федералізму, особливо в Каталонії та Андалусії. Загалом, революція лише частково модернізувала соціальну структуру. Основні глибокі проблеми — аграрне питання, відсутність освіти, соціальна нерівність — залишалися невирішеними.

У післяреволюційний період Тимчасовий уряд Іспанії розпочав низку економічних реформ, метою яких було стабілізувати економіку країни та залучити як внутрішні, так і зовнішні капітали. Серед ключових ініціатив варто відзначити приватизацію майна католицької церкви, розвиток інфраструктурних проектів — передусім будівництво залізниць, заходи зі стимулювання іноземного інвестування, а також реформування банківського сектору. Попри масштабність і прогресивність задуманих перетворень, вони не мали сталого ефекту і не забезпечили тривалого економічного зростання. Основними причинами цього стали відсутність цілісної економічної стратегії, опір з боку консервативних і церковних кіл, слабкий розвиток внутрішнього ринку та нестача фінансових ресурсів у державному бюджеті. Особливо гострою залишалася ситуація в аграрному секторі, де домінували великі землеволодіння — латифундії, що зберігали архаїчні методи господарювання. Селянство, не отримавши земельних прав і можливостей для економічного зростання,

залишалося у стані хронічного соціального незадоволення. У підсумку, економічна політика революційного періоду виявилася половинчастою та не відповідала повною мірою запитам модернізації і соціальної справедливості.

Таким чином, «Славна революція» стала важливим кроком у боротьбі за модернізацію Іспанії, принесла низку ліберальних реформ та відкрила можливість для політичного плюралізму. Однак через внутрішню роздробленість, слабе лідерство, суспільну поляризацію та зовнішній тиск вона зазнала поразки. Її провал показав, що без сильних інституцій і широкої підтримки навіть найщиріші прагнення до свободи й демократії можуть завершитися реставрацією старого порядку. Хоча монархію було відновлено, революція залишила по собі спадок ліберальних ідей, які згодом знову стануть актуальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Ricardo Muñiz. Apuntes históricos sobre la Revolución de 1868. Madrid: [s.n.], 1884–1885. URL: <https://www.euskariana.euskadi.eus/euskadibib/eu/bib/1456068.do> (дата звернення 23. 05. 2025).
2. Rodríguez-Solís, Enrique. Historia del Partido Republicano Español: de sus propagandistas, de sus tribunos, de sus héroes y de sus mártires. T. 1–2. Madrid: Imprenta de Fernando Cao y Domingo de Val, 1892–1893.
3. Mañé y Flaquer, Juan. La Revolución de 1868 juzgada por sus autores: documentos, juicios, máximas, palinodias y desahogos. Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1876. 2 tomos en 1 volumen.
4. El Imparcial. Diario liberal fundado por Eduardo Gasset y Artime el 16 de marzo de 1867 en Madrid. URL: <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/issn/1577-5283> (дата звернення 23. 05. 2025).
5. La Regeneración. Diario católico fundado el 1 de enero de 1855 en Madrid por Felipe Canga-Argüelles. Publicado hasta enero de 1874, defendía el catolicismo como bandera política y se alineaba con el carlismo. URL: <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/issn/2171-7524> (дата звернення 23. 05. 2025).
6. La Esperanza. Diario monárquico publicado en Madrid desde 1844 hasta 1874. Considerado el órgano oficioso del carlismo, defendía la religión católica y la monarquía tradicional. URL: <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/issn/1577-2217> (дата звернення 23. 05. 2025).

Література

7. Бесонова, М. О. Іспанія та іспанці в українських рецепціях другої половини XIX — початку XX ст. / М. О. Бесонова // Енциклопедія «Іспанська версія» : збірник наукових праць. — К. : Ін-т всесвіт. історії НАН України, 2022.

С. 456–479. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/487/1/Entsyklopedia_verska-456-479.pdf (дата звернення 23.05.2025)

8. Варварцев, М. В. Іспанія та іспанці в українських рецепціях другої половини XIX — початку XX ст. / М. В. Варварцев // Історико-політичні студії. 2022. № 3. 23 с. URL: http://history.org.ua/JournALL/mo/mo_2012_21/6.pdf (дата звернення 23.05.2025)

9. Коротка історія Іспанії. Безлад, надія, крах. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/korotka-istoriya-ispaniyi-9-bezlad-nadiya-krakh-xDCst> (дата звернення 27.04.2025)

10. KING AMADEO I OF SPAIN. URL: <https://europeanroyalhistory.wordpress.com/tag/king-amadeo-i-of-spain/>

11. Postigo, M. Federalism and the Spanish First Democratic Republic, 1873–1874. URL: <https://www.hrpub.org/download/20171030/SA7-19610277.pdf> (дата звернення 27.04.2025)

12. Surwillo, L. Enslaved by Liberalism: Spain after 1868. – Lewisburg: Bucknell University Press, 2014. 248 p.

13. Thomson, Guy (2009). The Birth of Modern Politics in Spain: Democracy, Association and Revolution, 1854-75.

14. Abenaxara. El Sexenio Revolucionario (1868–1874): intentos democratizadores, 2018. URL: <https://abenaxara.com/sexenio-revolucionario-intentos-democratizadores> (дата звернення 27.04.2025)

15. Acín Garcés, E. La Revolución de 1868 a través de sus protagonistas / Eduardo Acín Garcés. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2016. 98p.

16. amadeo i de saboya, el rey desafortunado. URL: https://historia.nationalgeographic.com.es/a/amadeo-i-saboya-rey-desafortunado_15557 (дата звернення 27.04.2025)

17. Arias Castañón, Eloy: «Huelva en la revolución de septiembre de 1868», Huelva en su historia, 3, 1990, pp.421-422.

18. ARIAS CASTAÑÓN, Eloy: La Revolución de 1868 en Sevilla. Ayuntamiento de Sevilla. Instituto de la Cultura y las Artes (ICAS), 2010, pp. 16-30.

19. CAÑAS DE PABLOS, Alberto: "La revolución de puerto en puerto hasta la capital: la vertiente marítima de la "Gloriosa" y la llegada de Prim a Madrid", Cuadernos de historia contemporánea, 40, 2018, pp. 199-218.
20. Carmelo Romero Salvador & Margarita Caballero Domínguez, "Oligarquía y caciquismo durante el reinado de Isabel II", Revista Agraria. 2006.
21. De Diego, E. De Amadeo I a la Primera República. URL: <https://armada.defensa.gob.es/archivo/mardigitalrevistas/cuadernosihcn/78cuaderno/cap04.pdf> (дата звернення 28.04.2025)
22. De Francisco Olmos, J. M. La revolución de 1868 y la elección de un rey para España: los candidatos y sus problemas, 2003. URL: <file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Dialnet-LaRevolucionDe1868YLaEleccionDeUnReyParaEspaña-3662513.pdf> (дата звернення 27.04.2025)
23. De la Fuente Monge, Gregorio, (2000), Los revolucionarios de 1868. Élite y poder en la España liberal, Madrid: Marcial Pons.
24. El Sexenio Democrático Español: De la Revolución de 1868 a la Primera República. URL: <https://www.apunteshistoria.info/el-sexenio-democratico-espanol-de-la-revolucion-de-1868-a-la-primera-republica> (дата звернення 28.04.2025)
25. El Sexenio democrático. URL: <https://www.sabuco.com/historia/Sexenio%20democratico1.pdf> (дата звернення 28.04.2025)
26. Fontana, Josep (2007). La época del liberalismo. Vol. 6 de la Historia de España, dirigida por Josep Fontana y Ramón Villares. Barcelona: Crítica/Marcial Pons.
27. Forcadell Álvarez, Carlos: «Historiografía local y regional en los siglos XIX y XX: algunas reflexiones generales», Segundo Coloquio sobre Historia de la Rioja, 2, 1986, pp. 1-2.
28. Forcadell Álvarez, Carlos: «La fragmentación espacial en la historiografía contemporánea: la historia regional/local y el temor a la síntesis», Studia histórica. Historia contemporánea, 13- 14, 1995-1996, pp. 7- 27.

29. FORNER MUÑOZ, Salvador: “Estado y clases sociales en la Revolución española de 1868”, Anales de la Universidad de Alicante: Historia contemporánea, 2, 1983, pp. 89-108.

30. FORNER MUÑOZ, Salvador: “Estado y clases sociales en la Revolución española de 1868”, pp. 94-102.

31. Fraile-Delgado, F. J. La Revolución de 1868 vista desde un municipio sevillano: el caso de Olivares/ F. J. Fraile-Delgado // Revista Digital de Olivares. URL: <file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Dialnet-LaRevolucionDe1868VistaDesdeUnMunicipioSevillano-7550925.pdf> (дата звернення 29.04.2025)

32. Fuentes, Juan Francisco (2007). El fin del Antiguo Régimen (1808-1868). Política y sociedad. Madrid: Síntesis.

33. García Moscardó, Ester (2023). «La revolución cantonal». 2023. ed. La Federal.

34. Historia de España: transformaciones económicas y sociales del Sexenio. URL: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/transformaciones-economicas-sociales-sexenio-historia-esp%C3%B1a/20230619202217213183.html> (дата звернення 29.04.2025)

35. Josep Fontana i Lázaro, "Cambio económico y crisis política. Reflexiones sobre las causas de la Revolución de 1868", En Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX. Barcelona: Editorial Ariel. 1987.

36. Josep Fontana i Lázaro, "Historia de España. La época del liberalismo", Vol. 6. En La crisis final del sistema, 1863 - 1868. Cap. 9. Barcelona: Critica Marcial Pons. 2007

37. la "revolución gloriosa" que acabó con isabel ii en 1868. URL: https://historia.nationalgeographic.com.es/a/1868-revolucion-gloriosa_15636

38. La Primera República Española (1873-1874). URL: <https://www.sabuco.com/historia/Irepublica.pdf> (дата звернення 29.04. 2025)

39. La Primera República española. URL: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/primera-republica-espanola->

historia-monarquia-borbones/20230804143306215234.html (дата звернення 29.04.2025)

40. La revolución de 1868, la Gloriosa y el fin de Isabel II. URL: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/revolucion-1868-gloriosa-fin-isabel-segunda/20210920143918191218.html> (дата звернення 30.04.2025)

41. La Revolución de 1868, La Gloriosa. URL: http://descargas.intef.es/recursos_educativos/It_didac/Geo_Hist_ESO/4/04/Historia_de_Espaa_en_el_siglo_XIX/la_revolucin_de_1868_la_gloriosa.html (дата звернення 30.04.2025)

42. López González, J. L. La Primera República Española: desunión e inestabilidad políticas en el debate parlamentario / José Luis López González // Revista de Estudios Políticos. 2015. № 167. P. 45–74.

43. LORITE, José Enrique: “La Andalucía: la visión de un diario republicano sobre la figura de Prim (1868-1871), Revista Internacional de Historia de la Comunicación, 7, 2016, pp. 23-41.

44. LORITE, José Enrique: “La Andalucía: la visión de un diario republicano sobre la figura de Prim (1868-1871), Revista Internacional de Historia de la Comunicación, 7, 2016, pp. 23-41.

45. Manuel Tuñón de Lara, Historiografía española contemporánea, Madrid: Siglo XXI. 1980.

46. Miguel Artola Gallego, La burguesía revolucionaria (1808 - 1874), cap.7. Madrid: Alianza. 1973

47. Miguel González, Román. “La Pasión Revolucionaria. Culturas políticas republicanas y movilización popular en la España del siglo XIX”. 2007. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

48. Mira Abad, A. Amadeo I. Imaginario monárquico y (re)masculinización del trono español / Alicia Mira Abad // Ayer. 2023. № 132(4). P. 227–254.

49. MORENO ALONSO, Manuel: “La Revolución española de 1868 desde Inglaterra”, Revista de historia contemporánea, 2, 1983, pp. 55-57.

50. Nieto, Alejandro. "La Primera República Española. La Asamblea Nacional: febrero-mayo 1873". 2021. Comares. Granada.
51. Pedro Ruiz Torres, "Del Antiguo Régimen al Nuevo Régimen: carácter de la transformación". En Antiguo Régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola. Vol.1 Madrid: Alianza editorial. 1994.
52. Pérez Garzón, J. S. El Sexenio Democrático en el proceso de modernización de la España contemporánea. // Historia Contemporánea. 2001. № 23. C. 33–56. URL: <https://journals.openedition.org/bhce/1428> (дата звернення 30.04.2025)
53. Rafael Serrano García, La revolución de 1868 en Castilla y León, Valladolid: Universidad de Valladolid. 1992
54. SÁENZ REGALADO, Pedro: "La caída de Isabel II: Los intereses económicos detrás del éxito revolucionario de 1868", Historia Digital, XX, 35, 2020, pp. 25-59.
55. Serna, Justo y Pons, Anacleto: «En su lugar. Una reflexión sobre la historia local y el microanálisis», Prohistoria: historia, políticas de la historia, 6, 2002, pp. 107-126.
56. Serrano García, Rafael. "La Federal. La Primera Republica española". Sílex. Madrid. "Progreso y Libertad. El Partido Progresista en la Revolución Liberal Española". 2001. Alianza Editorial. Madrid
57. Vilches, J. La Primera República Española (1873–1874): De la utopía al caos.
URL: <https://rodin.uca.es/bitstream/handle/10498/32244/13Resen%CC%83as%2BTR OCADERO2023-Alan%CC%83a.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 30.04.2025)
58. Vilches, Jorge (2001). Progreso y Libertad. El Partido Progresista en la Revolución Liberal Española. Madrid: Alianza Editorial
59. Vilches, Jorge. "La Primera República Española (1873-1874). De la utopía al caos". 2023. Espasa. Barcelona.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1.

Форми правління та їх економічні реформи

Період / Уряд	Основні економічні реформи та ініціативи	Характеристика / Наслідки
Тимчасовий уряд (1868–1871)	– Продовження продажу церковних і муніципальних земель (десамортизація) – Спроба стабілізувати фінанси через зовнішні кредити – Заохочення іноземного капіталу та концесій	Певна економічна лібералізація, але залежність від зовнішніх позик зростає; слабкий контроль над витратами держави.
Амадео I (1871–1873)	– Спроби модернізації залізничної інфраструктури – Заохочення промислового розвитку, зокрема в Каталонії – Податкові реформи (частково реалізовані)	Економічна політика гальмувалася політичною нестабільністю та опором з боку олігархії.
Перша Іспанська Республіка (1873–1874)	– Дебати про соціально-економічні реформи (земельне питання, робітниче законодавство) – Часткова спроба фіскальної централізації – Підтримка кооперативного руху	Через короткий термін правління та повстання більшість ініціатив залишились декларативними або незавершеними.
Режим генерала Серрано (поч. 1874)	– Призупинення реформ – Орієнтація на стабілізацію бюджету та повернення до порядку	Економічний консерватизм, підготовка до реставрації монархії.

Рис. Б.1. Представники Тимчасового уряду

Рис. В.1. .Карикатура 1874 року, опублікована в газеті «La Flaca» , про етапи шестиріччя Демократичної партії .

Рис Г.1.. Хуан Прім